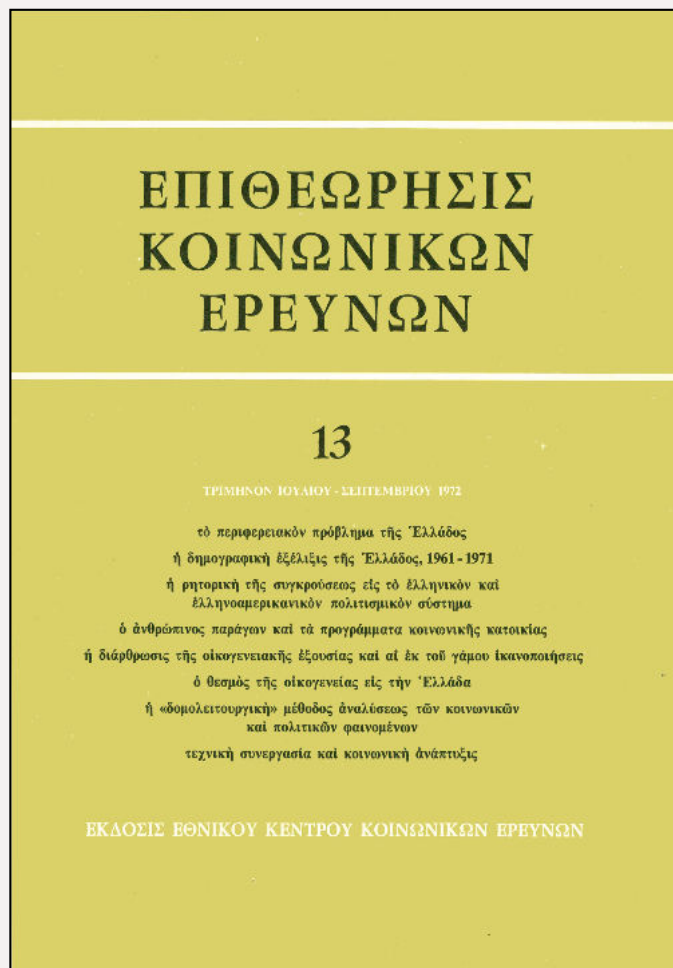

Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών

Τομ. 13, 1972

Η ρητορική της συγκρούσεως εις το ελληνικόν
και ελληνοαμερικάνικον πολιτισμικόν σύστημα

Γκιζέλης Γρηγόριος

<https://doi.org/10.12681/grsr.493>

Copyright © 1972 Γρηγόριος Γκιζέλης

To cite this article:

Γκιζέλης, Γ. (1972). Η ρητορική της συγκρούσεως εις το ελληνικόν και ελληνοαμερικάνικον πολιτισμικόν σύστημα. *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, 13(13), 76-91. doi:<https://doi.org/10.12681/grsr.493>

**ἡ ρητορική
τῆς συγκρούσεως
εἰς τὸ ἑλληνικὸν
καὶ ἑλληνοαμερικανικὸν
πολιτισμικὸν σύστημα**

**ὑπὸ
Γρηγορίου Γκιζέλη**
Ph. D.

Τὸ φαινόμενον τῶν πάσης φύσεως ἀνθρωπίνων διαμαχῶν καὶ συγκρούσεων εἶναι παγκοσμίου ἐκτάσεως. Ἡ μορφή παρουσίας του εἰς τὸν ἑλλαδικὸν χώρον ἔχει καταστήσει αὐτὸ ἰδιαιτέρως αἰσθητὸν εἰς τὰς διαφόρους περιόδους τῆς ἑλληνικῆς ζωῆς. Ἡ ὀξύτης του δὲν ἔχει μειωθῇ οὔτε καὶ εἰς τὰς τρεῖς γενεάς τῶν Ἑλληνοαμερικανῶν, παρ' ὅλον ὅτι οὗτοι ἔχουν ὑποστῇ ἔντονον τὴν ἐπίδρασιν τοῦ ἀμερικανικοῦ τρόπου ζωῆς.

Σκοπὸς τῆς παρούσης μελέτης δὲν εἶναι ἡ παρουσίασις ἰδεῶν κοινῶς παραδεκτῶν καὶ πολλάκις σημειωθεισῶν περὶ τῶν δυσαρέστων συνεπειῶν τῶν συγκρούσεων, ἀλλὰ ἡ διαπίστωσις ὅτι ἐκάστη περίπτωσις διαμάχης εἶναι συγχρόνως περίπτωσις συμφιλώσεως ἀντιμαχομένων μερῶν ἢ καταπιέσεως ἐμφανῶν διαφορῶν καὶ ἀμβλύνσεως ἀντιθέσεων, αἱ ὁποῖαι ἀνεφύησαν εἰς ἄλλα ἐπίπεδα.

Εἰδικώτερον, σκοπὸς τῆς παρούσης μελέτης εἶναι ἡ ἀπόδειξις ὅτι ἡ λαογραφία ὡς κοινωνικὸν φαινόμενον εἶναι ὁ κύριος παράγων καθορισμοῦ τῶν τομῶν συγκρούσεως καὶ ἐλέγχου τῆς ἐφαρμογῆς τῶν ὅρων τοῦ παιγνιδίου τῶν συγκρούσεων, τοὺς ὁποίους ἔχει ἀναπτύξει τὸ πολιτισμικὸν σύστημα ἐνὸς λαοῦ, ἐν προκειμένῳ τῶν Ἑλλήνων.

Εἰς τὸν κοινωνικὸν στίβον, τοῦ ἐπιθέτου λαμβανόμενου ὑπὸ εὐρεῖαν ἔννοιαν, ἡ κλίσις τῶν Ἑλλήνων πρὸς ὑπερβολικὰς ἀντιθέσεις ἔχει γίνει παροιμιώδης. Πρὸς ἐπιβεβαίωσιν τοῦ ἰσχυρισμοῦ τούτου θὰ ἡδυνάτο τις προχείρως νὰ ἀναφέρῃ τὴν ἔμπρακτον ἐκδήλωσιν τῶν ἀντιγνωμιῶν, αἱ ὁποῖαι κατέληγον εἰς αἱματηράς συγκρούσεις, μετὰ τῶν πόλεων-κρατῶν τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος ἢ τοὺς ρητορικοὺς διαξιφισμοὺς, οἱ ὁποῖοι πολλάκις εἶχον ὡς ἀποτέλεσμα θορυβώδεις συμπλοκάς τῶν θεατῶν τοῦ ἵπποδρόμου κατὰ τὴν βυζαντινὴν ἐποχὴν. Ὅπως δὲ δὲν στερεῖται ἰδιαζούσης σημασίας τὸ γεγονός ὅτι εἰς τὸν *Ῥυμνον εἰς τὴν Ἑλευθερίαν* τὸ θέμα τῆς διχονοίας τῶν Ἑλλήνων τονίζεται, ἐπικυροῦν τοιοῦτοτρόπως συμβολικῶς (δεδομένου ὅτι αἱ πρῶται στροφαὶ τοῦ ποιήματος ἔγιναν ὁ ἐθνικὸς μας ὕμνος) τὴν ὑπαρξίν τῆς διαιρέσεως ὡς στοιχείου ἀναποσπάστου τοῦ ἑλληνικοῦ χαρακτῆρος, ἀρχαίου καὶ νέου ἀκόμη καὶ τοῦ συγχρόνου ἀποδήμου.

Ἡ σύγκρουσις ὡς φαινόμενον κοινωνικὸν ἔχει πολλάκις διαπιστωθῇ ὑπὸ μελετητῶν τῶν ἑλληνικῶν κοινοτήτων τῆς Ἀμερικῆς.¹ Αἱ ἐπιχειρηθεῖσαι ὁμῶς ἐρμηνεῖαι τῶν αἰτίων τοῦ φαινομένου τούτου εἶναι ἐπιφανειακῆς ἀξίας μόνον. Οὕτως ὁ ἱστορικὸς Theodore Saloutos, διαπραγματευόμενος τὸ πρόβλημα τῆς διχονοίας εἰς τὰς διαφόρους κοινότητας κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ μεσοπολέμου, ἀποδίδει ταύτην

1. Βλέπε π.χ. James Patterson, «The Unassimilated Greeks of Denver», *Anthropological Quarterly*, XLIII (1970), σ. 250; Evangelos C. Vlachos, *The Assimilation of Greeks in the United States* (Athens, 1968), σσ. 79-80.

εις τὴν ἐπίδρασιν τὴν ὁποίαν ἡσκησεν ἐπ' αὐτῶν ὁ διχασμὸς τῆς μητροπόλεως.¹ Ὁ Evangelos Vlachos, σημειῶνων τὸ γεγονός τῶν συγκρούσεων αἱ ὁποῖαι λαμβάνουν χώραν εἰς τὴν ἑλληνικὴν κοινότητα τοῦ Anderson, Indiana, εὐρίσκει ὅτι αἰτία τῶν εἶναι ἡ ὑπαρξίς συναισθημάτων ἐχθρότητος, μίσους, καὶ φθόνου, τὰ ὁποῖα ἐπικρατοῦν μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων.² Κατὰ τὸν Edwin Buxbaum ὁ σωβινισμὸς τῶν Δωδεκανησίων μεταναστῶν εἰς τὴν πόλιν Tarpon Springs, Florida, καὶ ἡ ἐκδηλος μεταξὺ τῶν ἐχθρότητος ὀφείλονται βασικῶς εἰς τὸν ἰσχυρὸν ἀτομικισμὸν τῶν Ἑλλήνων, τὸν ὁποῖον οὗτος ἀποδίδει εἰς τὴν ἐπίδρασιν τοῦ ἑλληνικοῦ γεωγραφικοῦ χώρου, ὁ ὁποῖος δὲν ἐπιτρέπει τὴν εὐκόλῃ ἐπικοινωνίαν τῶν διαφόρων ὁμάδων.³ Ὁ γεωγραφικὸς ὁμῶς παράγων, ὁ ὁποῖος ἔχει χρησιμοποιηθῇ καὶ διὰ τὴν ἐρμηνείαν τῶν πολέμων μεταξὺ τῶν διαφόρων ἑλληνικῶν πόλεων τῆς ἀρχαιότητος,⁴ δὲν εἶναι δυνατόν νὰ γίνῃ δεκτὸς ὡς ὁ μόνος ἐπιδρῶν, δεδομένου ὅτι καὶ αἱ σύγχρονοι οἰκολογικαὶ μελέται ἀποδεικνύουν ὅτι ὁ ἄνθρωπος δὲν δέχεται παθητικῶς τὰς γεωγραφικὰς καταστάσεις, ἀλλ' ἀντιθέτως ἐπιβάλλεται αὐτῶν διὰ τῆς ἱκανότητός του νὰ προσαρμόζεται εἰς αὐτὰς καὶ νὰ τὰς ἐκμεταλλεύεται.⁵

Αἱ μελέται αὐταὶ περὶ τῆς διχονοίας τῶν Ἑλλήνων ἔχουν τὸ κοινὸν γνώρισμα ὅτι περιορίζονται εἰς ἓν ἐπίπεδον ἐρμηνείας μόνον. Τὸ φαινόμενον τῆς συγκρούσεως εἶναι σύνθετον μὲ στοιχεῖα τὰ ὁποῖα χαρακτηρίζονται ὡς θετικὰ ἢ ἀρνητικὰ ἀναλόγως πρὸς τὴν τοποθέτησιν τοῦ ἐρευνητοῦ. Ἡ ἐκδηλουμένη προτίμησις τῆς ἀπομονώσεως καὶ ἐξετάσεως τῶν ἀρνητικῶν ἢ φαινομενικῶς ἀρνητικῶν στοιχείων ὀφείλεται εἰς τὸ γεγονός ὅτι ἡ ἔννοια τῆς διαμάχης θεωρεῖται ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων, κυρίως τοῦ δυτικοῦ πολιτισμοῦ, ὡς «κακὸν πρᾶγμα», καὶ ὑπάρχει τὰς ἐθικοποιήσεως τῶν «κακῶν πραγμάτων».⁶

Ἡ ἰδέα αὕτη ἔχει ἐπιπτώσεις καὶ ἐπὶ τῶν διαφόρων κοινωνιολογικῶν θεωριῶν διὰ τῶν ὁποίων γίνονται προσπάθεια κατανόησεως καὶ ἐρμηνείας τῶν συνθηκῶν λειτουργίας τῶν πάσης φύσεως κοινωνιῶν.⁷ Εἶναι δὲ αὕτη ἰδιαίτερος ἐμφανὴς εἰς τὰς φαινομενικῶς δισταμένους κοινωνιολογικὰς θεω-

ρίας τῆς τάξεως τῶν διαφόρων στοιχείων τοῦ συστήματος τῆς κοινωνίας καὶ τῆς διαμάχης αὐτῶν.

Αἱ συγκρούσεις καὶ διαμάχαι ἀντιμετωπίζονται ὑπὸ τῆς πρώτης θεωρίας ὡς παθολογικαὶ καταστάσεις, τὰ αἰτία τῶν ὁποίων ἀναζητοῦνται διὰ τὴν θεραπείαν τῶν μὲ ἀπώτερον σκοπὸν τὴν εὐρυθμὸν λειτουργίαν τοῦ κοινωνικοῦ συστήματος.⁸ Ἡ δευτέρα θεωρία ἀντιλαμβάνεται τὴν κοινωνίαν ὡς μίαν παλαίστραν ἐπὶ τῆς ὁποίας συνεχῶς οἱ ἄνθρωποι συγκρούονται. Αὕτη ἡ ἄλυσις τῶν συγκρούσεων εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς ὑπάρξεως περιορισμένων ἀγαθῶν, μοῖραν τῶν ὁποίων οἱ ἄνθρωποι ἀγωνίζονται νὰ ἀποκτήσουν.⁹ Κατὰ τὴν θεωρίαν αὐτὴν ἀλλαγὴ καὶ πρόοδος εἶναι δυνατὴ διὰ τοὺς ἀποξενουμένους ἢ μὴ μετέχοντας τῶν κοινῶν ἀγαθῶν μόνον διὰ τῆς νικηφόρου πάλης τῶν ἐναντίων τῶν διαχειριζομένων ἢ καρπυμένων αὐτῶν.¹⁰

Ἐκάστη τῶν θεωριῶν αὐτῶν, κεχωρισμένως λαμβανομένη, δὲν παρουσιάζει πλήρη εἰκόνα τῆς λειτουργίας μιᾶς πραγματικῆς κοινωνίας, ἀλλὰ τὰς γνωστικὰς κατηγορίας τοῦ ἐκφράζοντος ταύτην ἐπιστήμονος. Ἀμφότεραι ὁμῶς αἱ θεωρίαι, μολονότι φαίνονται ἀντίθετοι, εἶναι συμπληρωματικαὶ ἢ μία τῆς ἄλλης, ἀσχετῶς ἂν οἱ κοινωνιολόγοι καὶ ἀνθρωπολόγοι, ἀντὶ μιᾶς καθολικῆς ἐξετάσεως τῆς κοινωνίας τὴν ὁποίαν μελετοῦν, προτιμοῦν νὰ λαμβάνουν τὴν μίαν ἢ τὴν ἄλλην θέσιν.¹¹ Χαρακτηριστικὸν ἐν προκειμένῳ εἶναι τὸ γεγονός ὅτι κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη ἡ λειτουργικὴ θεωρία, ἡ κυρία κοινωνιολογικὴ θεωρία τῆς Δύσεως, ἔχει δεχθῇ ἐπιδράσεις μαρξιστικὰς, ἐνῶ ἡ ἀκαδημαϊκὴ κοινωνιολογία εἰς τὴν Σοβιετικὴν Ἐνῶσιν ἤδη ἐπὶ Στάλιν ἐδέχθη ἀπόψεις τῆς λειτουργικῆς θεωρίας.¹²

Κατὰ τὰς τελευταίας δύο δεκαετίαις ἐδημιουργήθη μία κίνησις εἰς κοινωνιολογικοὺς καὶ ἀνθρωπολογικοὺς κύκλους, ἡ ὁποία ἐπεδίωξε νὰ τονίσῃ τὰ σημεῖα ἐπαφῆς τῶν δύο αὐτῶν ἀντιθέτων θεωριῶν. Ἐπειδὴ ὁμῶς εἰς αὐτὴν τὴν προσπάθειαν συνθετικῆς ἐργασίας ἐξαίρεται ἡ λειτουργικὴ σημασία τῆς συγκρούσεως,¹³ ἡ γένη ἀντίδρασις ὑπὸ ἄλλης ὁμάδος κοι-

8. Ἐδῶ κατατάσσονται αἱ θεωρίαι τῶν Emile Durkheim, Robert K. Merton καὶ Talcott Parsons.

9. Διὰ τὴν ἔννοιαν τοῦ «περιορισμένου ἀγαθοῦ» κυρίως εἰς τὰς ἀγροτικὰς κοινωνίας, βλέπε George Foster, «Peasant Society and the Image of Limited Good», *American Anthropologist*, LXXVII, 1965, σσ. 293-315; George M. Foster, «The Anatomy of Envy: A Study in Symbolic Behavior», *Current Anthropology*, XIII (2), 1972, σσ. 165-202.

10. Ἐδῶ κατατάσσονται αἱ θεωρίαι τῶν Karl Marx καὶ C. Wright Mills.

11. P. C. Lloyd, «Conflict Theory and Yoruba Kingdoms», εἰς *History and Social Anthropology*, ἐκδ. ὑπὸ I. M. Lewis, London and New York, 1968, σ. 32.

12. Alvin W. Gouldner, *The Coming Crisis of Western Sociology*, 1970, σσ. 341-372, 447-478.

13. Βλέπε π.χ. Ralf Dahrendorf, *Class and Social Conflict in Industrial Society*, Stanford, 1959; Max Gluckman, *Custom and Conflict in Africa*, Oxford, 1955; Lewis A. Coser, *The Functions of Social Conflict*, Glencoe, 1956; Pierre Van

1. Theodore Saloutos, *The Greeks in the United States*, Cambridge, Mass., 1964, σσ. 138-159, 185-209.

2. Evangelos Vlachos, ἐνθ' ἂν., σσ. 129, 133.

3. Edwin C. Buxbaum, «Greek Island Chauvinism in the United States», Ἀνακοίνωσις γενομένη κατὰ τὸ ἐτήσιον συνέδριον τῆς Ἀμερικανικῆς Ἀνθρωπολογικῆς Ἑταιρείας τὸν Νοέμβριον τοῦ 1971 εἰς Νέαν Ὑόρκην.

4. J. B. Bury, *A History of Greece*, London, 1963, σσ. 2, 4.

5. Βλέπε π.χ. June Helm, «The Ecological Approach in Anthropology», *The American Journal of Sociology*, LXVII (6), 1962, σ. 630.

6. Paul Bohannan ἐκδ., *Law and Warfare: Studies in the Anthropology of Conflict*, Garden City, 1967, σ. XI.

7. Βλέπε π.χ. Theodore M. Mills, *The Sociology of Small Groups*, Englewood Cliffs, 1967.

νωνικῶν ἐπιστημόνων οἱ ὅποιοι, ὑποστηρίζοντες ὅτι ἡ κρατοῦσα σήμερον κοινωνιολογικὴ θεωρία στηρίζεται ἐπὶ τῆς ιδέας ὅτι τὰ μέλη μιᾶς κοινωνίας βασικῶς συμφωνοῦν, ἐξήτησαν ἀντικατάστασιν αὐτῆς διὰ τῆς θεωρίας τῆς συγκρούσεως.¹ Ἀποκρούων τὴν μονομερῆ αὐτὴν ἄποψιν ὁ Robin M. Williams ὑποστηρίζει ὁρθῶς ὅτι οὐδεμία τῶν θεωριῶν αὐτῶν εἶναι ἐντελῶς ὁρθή ἢ ἐντελῶς λανθασμένη, διότι «πραγματικαὶ κοινωνίαι κρατοῦνται μαζὶ διὰ συναιρέσεως, ἀλληλεξαρτήσεως, κοινωνικότητος καὶ ἐξαναγκασμοῦ».²

Αἱ ἀντιθέτοι ἀπόψεις ὡς πρὸς τὴν λειτουργίαν τῆς συγκρούσεως δέον ὅπως ἀναζητηθοῦν εἰς τὴν φύσιν τοῦ φαινομένου τούτου. Ἐκάστη περίπτωσις διαμάχης ἢ συγκρούσεως, ἀνεξαρτήτως τῶν φαινομενικῶν ἀποτελεσμάτων, εἶναι πρᾶξις μεσολαμβάνσεως μεταξὺ ἀντιθέσεων αἱ ὅποια δύνανται νὰ προκληθοῦν ἀπὸ μίσος, φθόνον, διαφόρους ἀνάγκας, κτλ. «Ἡ σύγκρουσις εἶναι οὕτω σχεδιασμένη, ὥστε νὰ διαλύῃ διισταμένους δυῖσμούς· εἶναι τρόπος ἐπιτεύξεως ἐνὸς εἶδους ἐνότητος ἀκόμη καὶ ἂν αὕτη ἐπιτευχθῇ διὰ τοῦ ἐκμηδενισμοῦ μιᾶς τῶν συγκρουομένων παρατάξεων».³

Ὁ ρόλος τοῦ μεσάζοντος εἶναι διττῆς φύσεως. Ἐχει στοιχεῖα ἀμφοτέρων τῶν ἀντιμαχομένων ἢ ἀντιτιθεμένων μερίδων, αἱ ὅποια ἐργάζονται συγχρόνως. Οὕτω κατὰ τὴν περίοδον τῆς κρίσεως, κατὰ τὴν ὁποίαν τὸ θετικὸν ἀποτέλεσμα τῆς ἐνότητος (ἂν τὸ λάβωμεν ὡς θετικὸν) ἐπιτυγχάνεται, τὸ ἀρνητικὸν τοιοῦτον τῆς διαιρέσεως (ἂν τὸ λάβωμεν ὡς ἀρνητικὸν) ἀναπτύσσεται.

Ἐκάστη συνάντησις δύο ἀνθρώπων, ἐνῶ εἶναι ἐνδείξεις κοινωνικότητος, εἶναι ταυτοχρόνως ἑδαφος πιθανῆς συγκρούσεως, διότι τὰ συναισθήματα, τὰ ὅποια προκαλοῦν τὴν σύγκρουσιν, δημιουργοῦνται, ὅταν οἱ ἄνθρωποι ἐρχονται εἰς ἐπαφὴν. Ὡς λέγει ὁ Ἀριστοτέλης, «τοῖς γὰρ ἐγγὺς καὶ χρόνῳ καὶ τόπῳ καὶ ἡλικίᾳ καὶ δόξῃ φθονοῦσιν».⁴ Αἱ δημιουργούμεναι ἐκ τῶν εἰδῶν αὐτῶν γειτνιάσεως σχέσεις ἀφῆνουν, κατὰ τὸν Freud, κάποιον συναίσθημα μίσους καὶ ἐχθρότητος, τὸ ὁποῖον ἐξαλείφεται πολλὰκις διὰ καταπιέσεως.⁵

Den Berghe, «Dialectic and Functionalism: Toward A Theoretical Synthesis», *American Sociological Review*, XXVIII, 1963, σσ. 695-705.

1. Βλέπε π.χ. Bert N. Adams, «Coercion and Consensus Theories: Some Unresolved Issues», *The American Journal of Sociology*, LXXI, 1966, σσ. 714-717; John Horton, «Order and Conflict Theories of Social Problems as Competing Ideologies», *The American Journal of Sociology*, LXXI, 1966, σσ. 701-713; Ralf Dahrendorf, *Gesellschaft und Freiheit*, München, 1961.

2. Robin M. Williams, Jr., «Some Further Comments on Chronic Controversies», *The American Journal of Sociology*, LXXI, 1966, σ. 721.

3. Georg Simmel, *Conflict*, Glencoe, 1955, σ. 13.

4. *Ars Rhetorica*, 1388^a 6-7.

5. Sigmund Freud, *Group Psychology and the Analysis of Ego*, London, 1948, σσ. 54-55.

Ψυχολογικοί, κοινωνικοί καὶ πολιτισμικοί παράγοντες διαμορφώνουν ὁμοῦ τοὺς ἰδιαιτέρους τύπους ἐνότητος καὶ συγκρούσεως, χαρακτηριστικούς εἰς μίαν περιοχὴν ἢ ὁμάδα ἀνθρώπων. Τὴν ιδέαν ταύτην δυνάμεθα νὰ ἴδωμεν ἐφαρμοζομένην εἰς τὴν ζωὴν τῶν Ἑλλήνων. Οἱ Ἕλληνες ἔχουν τὴν χαρακτηριστικὴν ἰδιότητα νὰ μὴ ἀναγνωρίζουν σφάλματα, τὰ ὅποια οἱ ἴδιοι ἴσως διέπραξαν, ἀλλ' ἀποδίδουν εἰς συνανθρώπους ἢ ὑπερφυσικά ὄντα τὴν εὐθύνην. Μολονότι ἡ ψυχολογικὴ αὕτη κατάστασις δὲν χαρακτηρίζει ἀποκλειστικῶς τοὺς Ἕλληνας, ἐπιδρᾷ ἰδιαιτέρως ἐπὶ τοῦ ἑλληνικοῦ χαρακτήρος, διότι ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὰς ἑλληνικὰς πολιτικὰς καὶ κοινωνικὰς ἀξίας ἐπιτυγχάνεται μία χημικὴ ἔνωσις, ἡ ὁποία δημιουργεῖ ἰσχυρὸν ἀτομισμὸν. Ἐξ αὐτοῦ περαιτέρω καλλιεργεῖται ὀξὺ ἀνταγωνιστικὸν πνεῦμα.

Ὁ ἀγὼν διὰ τὴν νίκην γίνεται πρὸς χάριν τῶν ἀντιθέσεων ἐκείνων, αἱ ὅποια ὀρίζουν τὰ χαρακτηριστικά, τὰ ὅποια ὁ Ἕλλην θεωρεῖ ὅτι τὸν διαφοροποιοῦν ὡς ἄτομον ἐναντι τῶν συγγενῶν, φίλων, γνωστῶν, κτλ. Οὕτως, ἐνῶ ὁ ἀτομισμὸς δημιουργεῖ ὀξὺ ἀνταγωνιστικὸν πνεῦμα, ἡ ἐπιδίωξις τῆς φήμης καὶ δόξης ἐπιτυγχάνεται χάρις εἰς τὸ πνεῦμα αὐτό. Τὸ περιεχόμενον τῶν ἀξιῶν αὐτῶν καθορίζεται ὑπὸ ὀρισμένων προτύπων ὀριζομένων ὑπὸ τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμικοῦ συστήματος. Ἡ διατήρησις τῶν ὁμῶς ἀπαιτεῖ συνεχῆ ἀγῶνα εἴτε διότι ἐκ τῆς προσπάθειας πρὸς ἀπόκτησιν αὐτῶν τὰ κριτήρια ἀλλάσσουν, ἐπειδὴ ἡ θέσις τοῦ ἀνθρώπου ἀλλάσσει, εἴτε διότι τὸ ἄτομον θεωρεῖ ὅτι ἡ θέσις του ἔχει μειωθῇ, ἐπειδὴ ἡ θέσις ἄλλου μετὰ τοῦ ὁποίου ἀνῆκον εἰς τὴν ἰδίαν ὁμάδα ἐβελτιώθη. Ἐκ τοῦ γεγονότος τούτου δημιουργοῦνται συναισθήματα ζήλειας, φθόνου, μίσους, κτλ., διότι, καὶ ἂν θεωρητικῶς δὲν ἐμειώθῃ ἡ θέσις του, εἰς τὴν πρᾶξιν τὸ τοιοῦτον συνῆβη ἔνεκα τῆς ἀνυψώσεως τοῦ ἄλλου.⁶

Ὁ συναγωνισμὸς καθίσταται σκληρότερος καὶ αἱ συγκρούσεις εἶναι ἀναπόφευκτοι εἰς ἓν πολιτισμικὸν σύστημα, ὡς εἶναι τὸ ἑλληνικόν, τὸ ὁποῖον ἀποδίδει μεγάλην σημασίαν εἰς τὰς κρίσεις τῆς κοινῆς γνώμης. Οἱ E. R. Dodds⁷ καὶ A. W. Adkins⁸ ὠνόμασαν τὸ ἀρχαῖον ἑλληνικὸν πολιτισμικὸν σύστημα *shame culture* διότι διεπίστωσαν ὅτι ἡ κοινὴ γνώμη ἐπαιξε βαρύνοντα ρόλον εἰς τὸν ἐλεγχον τῶν πράξεων τῶν ἀτόμων. Ἡ κοινὴ γνώμη προέτρεπε τὸ ἄτομον εἰς ἐπιτέλεσιν ἔργων, τὰ ὅποια θὰ τοῦ προσέφερον τὰς μνημονευθείσας ἀξίας ἐντὸς τοῦ πλαισίου τῶν κανόνων τῶν καθορισθέντων ὑπὸ τῆς ἑλληνικῆς κοινωνίας. Ἡ ὑπέρμετρος ὁμῶς ἐπιδίωξις

6. Alvin W. Gouldner, *The Hellenic World: A Sociological Analysis*, New York, 1965, σ. 56.

7. E. R. Dodds, *The Greeks and the Irrational*, Berkeley, 1951.

8. A. W. Adkins, *Merit and Responsibility: A Study in Greek Values*, Oxford, 1960.

τῶν ἀξίων αὐτῶν, ἡ ὁποία ἦτο δυνατόν νὰ ἔχη ὡς ἀποτέλεσμα τὴν ἀνοδὸν τοῦ ἀτόμου εἰς ἐπίπεδα μὴ ἐπιτρεπτά ὑπὸ τῆς κοινωνίας, ἡμποδίζετο ὑπὸ τῆς ἀναπτυχθείσης ἀξίας τοῦ «μηδὲν ἄγαν», ἡ ὁποία εἰργάζετο ὡς κλειὸς ἀσφαλείας. Ἡ ὑπέρβασις τῶν ὁρίων τὰ ὁποῖα καθόριζον τὴν θέσιν τοῦ ἀτόμου εἰς μίαν δεδομένην κοινωνίαν, ἐθεωρεῖτο «ῥυβρις» καὶ ἐτιμωρεῖτο ὑπὸ τῶν θεῶν. Ἡ ἔννοια ὅμως τῆς «ῥυβρις» ἀνεκαλύφθη ὡς μηχανισμὸς ἀντιδράσεως τῆς δεδομένης κοινωνίας ἐναντίον ἐκείνων ἐκ τῶν μελῶν τῆς, τὰ ὁποῖα ἐδείκνυν τάσεις ἐγκαταλείνεώς της καὶ εἰσδοχῆς εἰς ἄλλην κοινωνίαν.

Τὸ συναγωνιστικὸν πνεῦμα, μετασχηματιζόμενον εἰς ἀνταγωνιστικὸν μὲ συχνὴν συνέπειαν τὰς συγκρούσεις, ἐκυριάρχει εἰς ὅλας τὰς φάσεις τῆς ζωῆς τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων. Ἦτο παρὸν εἰς τὴν θρησκείαν, ἂν καὶ αἱ ἐν αὐτῇ παρουσιαζόμεναι διαμάχαι ἔχουν θεωρηθῇ ὅτι εἶναι δάνεια ἐξ ἀνατολῆς.¹ Ἐνεφανίζετο εἰς τὸ δρᾶμα ὅχι μόνον ὡς στοιχεῖον τοῦ ἀγῶνος διὰ τὴν κατάκτησιν τοῦ ἐπάθλου τῆς νίκης ἀλλὰ, καὶ τὸ σπουδαιότερον, εἰς αὐτὰς τὰς ὑποθέσεις τῶν ἔργων. Παρουσιάζετο εἰς τοὺς διαφόρους τοπικοὺς καὶ πανελληνίους ἀγῶνας ἐπιδείξεως σωματικῆς ρώμης καὶ πνευματικῆς ὑπεροχῆς. Ἦτο ἐμφανὲς εἰς τὴν πολιτικὴν κοινίστραν μὲ τὰ διστάμενα μέρη καὶ τὰς μεταξὺ τῶν συγκρούσεις, ἡ παρατήρησις τῶν ὁποίων ἐπηρέασε τὴν σκέψιν τῶν φιλοσόφων, κυρίως τῶν προσωκρατικῶν.² Ἡ ἐπίδρασις τῶν πολιτικῶν ἀντιθέσεων καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων σχολῶν καὶ εἰδῶν τῆς φιλοσοφίας φαίνεται ἐκ τῆς ὑπεροχῆς τῆς ρητορικῆς ἐναντι τῆς καθαρᾶς φιλοσοφίας.

Ἡ μεγάλη ἀνάπτυξις τῆς ρητορικῆς τέχνης κατὰ τὴν ἑλληνικὴν ἀρχαιότητα ὀφείλεται εἰς τὸ γεγονὸς ὅτι ὁ Ἕλληνας ὡς ἀρεσκομένος εἰς τὴν ἀνέυρεσιν ἀντιθέσεων ἦτο κατὰ βάσιν τύπος *ρητορικὸς* καὶ ὅχι *διαλεκτικός*, μολονότι ἡ *Ρητορική* καὶ ἡ *Διαλεκτική* δὲν διαφέρουν, δεδομένου ὅτι τὰ μέρη ἑνὸς διαλεκτικοῦ λόγου δύνανται νὰ ληφθοῦν ὡς λόγοι ρητόρων, οἱ ὅποιοι διὰ τῆς μεθόδου τῆς ἐρωτήσεως καὶ ἀπαντήσεως ἀναζητοῦν νὰ συμπιλιώσουν τὰς ἀντιθέσεις τῶν εἰς ὑψηλότερα ἐπίπεδα συνθέσεως. Ἐπὶ πλέον, τοῦλάχιστον κατὰ τὸ πλατωνικὸν σχῆμα, ἡ διαλεκτικὴ ἀρχίζει ἀπὸ τὴν γνώμην ἡ ὁποία ἀποτελεῖ μέρος τοῦ βασιλείου τῆς ρητορικῆς.³ Εἰς δὲ τῶν σκοπῶν τῆς ρητορικῆς καὶ τῆς διαλεκτικῆς εἶναι ἡ ἀπόδειξις ἀντιθέτων ἀποψεων.⁴ Ἀλλὰ ἡ λειτουργία τῆς ρητορικῆς δὲν εἶναι μόνον νὰ δημιουργῇ καταστάσεις διαιρέσεως, ἀλλὰ καὶ συμβολικῆς ἐνώσεως τοῦ ρήτορος μετὰ μιᾶς

μερίδος ἡ ὁποία ἀντιμάχεται ἄλλην. Ὁ ρήτωρ εἶναι δυνατόν νὰ προσπαθῇ νὰ συνενώσῃ διισταμένους ὁμάδας διὰ τῆς καταδείξεως τῶν κοινῶν τῶν σημείων μὲ ἀπώτερον σκοπὸν νὰ φέρῃ αὐτὰς ἡνωμένας ἀντιμετώπους πρὸς ἄλλας ὁμάδας. Ἡ συνένωσις προσπαθειῶν χιλιάδων ἢ ἑκατομμυρίων ἀνθρώπων πρὸς πόλεμον εἶναι τὸ πλέον τρανὸν παράδειγμα τοῦ διφυοῦς χαρακτῆρος τῆς ρητορικῆς.⁵

Ρητορικὴ δὲν ἐννοεῖται ἐδῶ ἡ τέχνη τῆς χρησιμοποίησεως καλολογικῶν σχημάτων λόγου, ἀλλὰ ἡ στρατηγικὴ τοῦ ρήτορος νὰ ταυτίσῃ, διὰ τοῦ περιεχομένου καὶ τῆς μορφῆς τοῦ ὅλου λόγου καὶ τῶν μερῶν αὐτοῦ, τὸ ἰδικόν του συμφέρον πρὸς αὐτὸ τοῦ ἀκροατηρίου, τὸ ὁποῖον, ἐφ' ὅσον ἀναγνωρίσῃ τὰ στοιχεῖα αὐτὰ ὡς οἰκεία, δύναται εὐκόλως πλέον νὰ δεχθῇ καὶ τὰς εἰσηγήσεις τοῦ ρήτορος ὡς ἀποβλεπούσας εἰς τὸ συμφέρον τῶν.

Τὸ ὅτι ὁ Ἕλληνας ἦτο κατὰ τὴν ἀρχαιότητα τύπος ρητορικὸς μὲ τὴν ἔννοιαν ὅτι ἀνεξήτει ἀντιθέσεις ἀποδεικνύεται καὶ ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι, ὅπως ὁ John Linton Myres ἔχει τονίσει, οἱ Ἕλληνες περισσότερον παντὸς ἄλλου ἀρχαίου λαοῦ ἐβλεπον εἰς τὰς φυσικὰς ἢ ὀργανικὰς θεωρίας τῶν ἀντιθέσεων γεωγραφικὰς, βιολογικὰς, καὶ βλαστήσεως. Τὸ τοιοῦτον γίνεται φανερόν εἰς τοὺς μύθους, τὴν λογοτεχνίαν, καὶ εἰς τὰς ἐπιστήμας τῶν.⁶

Αὕτη ἡ κλίσις πρὸς ἀνέυρεσιν ἀντιθέσεων διατηρεῖται ἀνέπαφος καὶ εἰς τοὺς νεοέλληνας, οἱ ὅποιοι ἀντιλαμβάνονται τὸν κόσμον συντιθέμενον ἀπὸ ἀντιτιθέμενα καὶ συμπλεκόμενα στοιχεῖα. Ἐπίγνωσιν τῆς ταυτότητός του ὁ Ἕλληνας λαμβάνει διὰ τῆς μεθόδου τῆς ἀντιπαράταξως τοῦ ἑαυτοῦ τοῦ πρὸς τοὺς ἄλλους. Δι' αὐτὸ θεωρεῖ ὅτι ὅλη ἡ ζωὴ του εἶναι συνεχῆς ἀγὼν πάλης· «παλεῦει» μὲ τὸ ἔδαφος, μὲ τὸν καιρὸν, μὲ τὸ περιβάλλον, μὲ τὸν συνάνθρωπόν του.⁷

Ἐχει λεχθῇ ὅτι «ἡ ἀμοιβαία σχέσις πρωτογόνων λαῶν εἶναι πάντοτε ἡ τοιαύτη τῆς ἐχθρότητος... Ὁ δὲ πόλεμος εἶναι σχεδὸν τὸ μόνον μέσον διὰ τοῦ ὁποίου ἐπιτυγχάνεται ἐπαφὴ μὲ ξένους ὁμάδας».⁸ Μολονότι πολλάκις ἔχουν ἐπισημανθῇ στοιχεῖα πρωτογονισμοῦ εἰς τὴν ζωὴν τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, ἡ ἐχθρότης ἡ ὁποία κατέληγεν εἰς πόλεμον μεταξὺ γειτονικῶν πόλεων ἢ αἱ διάφοροι πολιτικοκοινωνικαὶ διαμάχαι τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος δὲν δύνανται νὰ ἐρμηνευθοῦν μόνον διὰ τῆς παραδοχῆς τῆς ἐγκυρότητος τοῦ ὡς ἄνω ἰσχυρισμοῦ. Αἱ παρατη-

5. Διὰ τὴν τεχνικὴν τῆς προσπάθειας ταυτισμοῦ τῶν συμφερόντων τοῦ ρήτορος μετὰ τοῦ τοιοῦτου τοῦ ἀκροατηρίου τοῦ διὰ τῆς χρησιμοποίησεως τῆς μεθόδου τοῦ ἐντέχνου προφορικοῦ λόγου, βλέπε Gregory Gizelis, *Narrative Rhetorical Devices of Persuasion in the Greek Community of Philadelphia*, Ph. D. Dissertation, University of Pennsylvania.

6. Ἀναφέρεται ὑπὸ τοῦ Nisbet, ἐνθ' ἄν., σσ. 16-17.

7. Ernestine Friedl, *Vasilika: A Village in Modern Greece*, New York, 1962, σσ. 75-78.

8. Georg Simmel, ἐνθ' ἄν., σσ. 32-33.

1. Robert A. Nisbet, *Social Change and History*, New York, 1969, σσ. 86-87.

2. Robert A. Nisbet, ἐνθ' ἄν., σ. 86.

3. Kenneth Burke, *A Rhetoric of Motive*, Berkeley and Los Angeles, 1969, σ. 53.

4. Aristotelis, *Ars Rhetorica*, 1355a 33-36.

ρούμεναι συνεχεῖς διαμάχαι καὶ συγκρούσεις μεταξύ τῶν Ἑλλήνων εἶναι τὸ ἀποτέλεσμα τῆς συνυπάρξεως καὶ συνεργασίας δύο παραγόντων: ὁ πρῶτος εἶναι ἡ τοῦ Ἑλλήνου διάθεσις ἀνευρέσεως καὶ «ἀποδείξεως ἀντιθέσεων», εἰς τὴν ὁποίαν ἐνυπάρχει ἡ ἐννοία τῆς πάλης, τοῦ ἀγῶνος. Ἐδῶ σημειώνεται ἡ παρουσία τοῦ δευτέρου παράγοντος· ἐντὸς τῆς ἐννοίας τοῦ ἀγῶνος ὑπάρχει ἡ ἐννοία τοῦ παιγνιδίου.¹ Ὁ Ἑλληὴν δὲν εἶναι μόνον τύπος *ρητορικός* ἀλλὰ καὶ *φιλοπαίμων*, διότι ἀρέσκεται εἰς τὸ νὰ παίξῃ τὸ παιγνίδιον τῆς ἀνευρέσεως ἀντιθέσεων. Πολλὰ πολιτικὰ πράξεις τῶν νεοελλήνων ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῆς ἀπελευθερώσεώς των μέχρι σήμερον δύνανται νὰ ἐρμηνευθοῦν ἐπὶ τῇ βάσει τῆς θεωρίας τῆς φιλοπαίμονος διαθέσεως τῶν Ἑλλήνων.

Τὸ παιγνίδιον τῶν ἀντιθέσεων παίζεται εἴτε ἐπὶ τῇ βάσει τῶν κανόνων τοῦ παιγνιδίου «ἄνευ ἀποτελέσματος» (*zero-sum game*), εἴτε ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ παιγνιδίου «ὄλοι κερδίζουν» (*non-zero-sum game*). Συμφώνως πρὸς τοὺς κανόνας τοῦ παιγνιδίου «ἄνευ ἀποτελέσματος», κερδίζει κάποιος ἐφ' ὅσον ὁ συμπαίκτης του χάσῃ· ἐπομένως τὸ ἀποτέλεσμα παραμένει τὸ αὐτὸ, διότι τὰ κέρδη τοῦ νικητοῦ ἰσοῦνται πρὸς τὰς ἀπώλειας τοῦ ἡττημένου. Εἰς τὸ παιγνίδιον «ὄλοι κερδίζουν» ὅμως, «τὰ κέρδη τοῦ νικητοῦ δὲν ἐξισοῦνται κατ' ἀνάγκην πρὸς τὰς ἀπώλειας τοῦ ἡττημένου, ὁ ὁποῖος εἰς τὴν πραγματικότητα εἶναι δυνατόν νὰ θεωρήσῃ ὅτι ἔχει κερδίσει, ἐφ' ὅσον ἔχῃ φθάσει εἰς τὸ ὄριον τὸ ὁποῖον εἶχε θέσει».²

Ἐπειδὴ ἐπακόλουθον τοῦ παιγνιδίου «ἄνευ ἀποτελέσματος» εἶναι πολλάκις ἡ δημιουργία λίαν δυσaráστων καταστάσεων, ἔχει ἐπικρατήσει ἡ ἐντύπωσις ὅτι οἱ Ἕλληνες προτιμοῦν αὐτὸν τὸν τύπον τοῦ παιγνιδίου μόνον. Ὑπάρχουν βεβαίως λόγοι οἱ ὅποιοι ὑποστηρίζουν αὐτὴν τὴν γνώμην. Ὁ νικητὴς δὲν θεωρεῖται ἀνώτερος μόνον εἰς ἓν συγκεκριμένον παιγνίδιον, ἀλλὰ γενικῶς ὑπάρχει ἡ τάσις γενικεύσεως τῆς ἀνωτερότητος καὶ εἰς ἄλλους τομεῖς. Ὁ ἰσχυρισμὸς τοῦ Huizinga, ὅτι εἰς τὸν ἀναπτυσσόμενον συναγωνισμόν δὲν εἶναι πρωταρχικῆς σημασίας ἡ ἐπιθυμία διὰ τὴν ἀπόκτησιν τῆς νίκης ἢ διὰ τὴν ἐπίδειξιν ἰσχύος μέσῳ τῆς νίκης, ἀλλ' ἡ διάθεσις πρὸς τὸ παίζειν,³ δὲν εὐσταθεῖ εἰς πολιτικὸν σύστημα «τὸ ὁποῖον θεωρεῖ οἰανδήποτε ἦταν ὡς ἐντροπὴν ἀνεξαρτήτως τῶν περιστάσεων».⁴ Διὰ τὸν λόγον αὐτὸν καὶ παραδοχὴ τῆς ἡττῆς δυσκόλως γίνεται. Εἰς τὸν τύπον τοῦ παιγνιδίου αὐτοῦ, ἐπειδὴ ὁ νικητὴς προσπαθεῖ νὰ κρατήσῃ σταθεράν τὴν ἀπόστασιν ἀπὸ τὸν ἡττημένον ἢ καὶ νὰ τὴν αὐξήσῃ, ὁ δὲ

τελευταῖος μάχεται διὰ τὸ ἀντίθετον, οἱ ἀντικειμενικοὶ σκοποὶ τοῦ ἀγῶνος περιορίζονται μὲ ἀποτέλεσμα τὴν ἀνάλογον ἐλάττωσιν τῆς ποικιλίας τῶν ἀντιθέσεων.

Ἡ συνεχὴς ἀνακάλυψις ἀντιθέσεων, ἡ ὁποία χαρακτηρίζει τὸ παιγνίδιον «ὄλοι κερδίζουν», ἐπιτρέπει μεγαλύτεραν ἄνεσιν εἰς τοὺς ἀγωνιστάς, οἱ ὅποιοι παίζουν πρὸς χάριν τοῦ παιγνιδίου καὶ ὄχι πρὸς χάριν τῆς νίκης. Τοιοῦτοτρόπως, διὰ τῆς μειώσεως τῶν πάσης φύσεως ἀναγκῶν ἢ τῆς ἀνάγκης πρὸς συνεχεῖς νίκας, μειοῦται ἡ σφοδρότης τοῦ παιγνιδίου καὶ ἐπομένως ἡ αὐξήσις τῆς ἐντάσεως ἀποφεύγεται.

Εἰς τὴν ἑλληνικὴν κοινότητα τῆς Φιλαδελφείας, ἐν Ἀμερικῇ, λαμβανομένην ἐν τῷ συνόλῳ τῆς, διεπίστωσα ἐκ τῶν μακρῶν καὶ ἐντατικῶν λαογραφικῶν καὶ ἐθνογραφικῶν ἐρευνῶν μου ὅτι εἰς διαφορετικὰς περιόδους προετιμήθη διαφορετικὸς τύπος τοῦ «παιγνιδίου τῶν ἀντιθέσεων». Ἀπὸ τοῦ τέλους τῆς δευτέρας δεκαετίας τοῦ τρέχοντος αἰῶνος μέχρι τοῦ τέλους τῆς τετάρτης δεκαετίας τὸ «παιγνίδιον ἄνευ ἀποτελέσματος» ἐπαίζετο μὲ σφοδρότητα μεταξύ δύο παρατάξεων, οἱ ἀρχηγοὶ τῶν ὁποίων ἐμόχθουν νὰ ἐπιτύχουν ἢ νὰ διατηρήσουν τὴν ἡγεμονίαν ὀλοκλήρου τῆς κοινότητος. Ἐπειδὴ ὑπῆρχον καὶ πολιτικαὶ διαφοραὶ, οἱ μὲν βασιλικοὶ, οἱ δὲ βενιζελικοὶ, ἡ διαίρεσις τῆς κοινότητος διὰ τῆς δημιουργίας καὶ ἐτέρας ἐκκλησίας, τοῦ Ἀγίου Γεωργίου, ἐκτὸς τῆς ὑπαρχούσης τοιαύτης τοῦ Εὐαγγελισμοῦ, ἀπεδόθη εἰς λόγους πολιτικούς, κατὰ τὸ πρότυπον τῆς μητρὸς Ἑλλάδος. Ἐν τούτοις «τὰ πολιτικὰ» ἦσαν ἡ ἀφορμὴ τοῦ διχασμοῦ καὶ ὄχι τὰ αἷτια. Τὰ αἷτια δέον νὰ ἀποδοθῶν εἰς τὸ γεγονός ὅτι οἱ νεωστὶ ἀνελθόντες εἰς τὰς τάξεις τῶν ἐπιχειρηματιῶν ἐζήτησαν νὰ λάβουν μέρος εἰς τὴν διοίκησιν τῆς κοινότητος. Ἐπειδὴ ὅμως οἱ διοικοῦντες ἠρνοῦντο τοῦτο, ἀνεπτύχθη ὀξύς ἀνταγωνισμὸς μὲ δυσaráστους ἐπιπτώσεις δι' ὀλόκληρον τὴν κοινότητα.

Ἡ ἐκτόνωσις τῆς ἐντάσεως δὲν ἐπετεύχθη ἀμέσως μετὰ τὴν ἱδρυσιν καὶ δευτέρας ἐκκλησίας, διότι εἰς τὴν ἀρχὴν οἱ ἀποσχισθέντες δὲν ἦσαν ἀρκετοὶ διὰ νὰ τὴν στηρίξουν καὶ ἐπὶ πλέον ἡ ἰδέα μιᾶς ἐνιαίας κοινότητος μὲ μίαν ἐκκλησίαν καὶ ἓν ἐκκλησιαστικὸν συμβούλιον, τὸ ὁποῖον θὰ διόκει ὅλην τὴν κοινότητα, ἦτο ἐντονος.

Ὁ δεύτερος τύπος τοῦ παιγνιδίου ἐπεκράτησε μετὰ τὸ 1940. Αἱ διαμάχαι δὲν εἶχον τὸν χαρακτῆρα τῶν σκληρῶν συγκρούσεων, διότι συνεχῶς νέαι ἀντιθέσεις ἀνευρίσκοντο, αἱ ὁποῖαι ἡμβλυνον τὴν ἐντασιν, πρὶν φθάσῃ εἰς ἐκρηκτικὸν σημείον. Οὕτως, οἱ προβάλλοντες ἀπαιτήσεις ἀρχηγίας εὗρισκον ἱκανοποίησιν τῆς ἐπιθυμίας των διὰ τῆς δημιουργίας νέων ἐκκλησιῶν, σωματείων, ἐταιρειῶν, κτλ. Βεβαίως αἱ διέξοδοι αὗται δὲν εὗρισκοντο ὅλοι ἐπὶ τοῦ ἰδίου ἐπιπέδου. Ἐδημιουργήθη ὅμως οὕτως

1. Johan Huizinga, *Homo Ludens: A Study of the Play Element in Culture*, Boston, 1962, σ. 48.

2. P. C. Lloyd, ἐνθ' ἂν., σ. 31.

3. Huizinga, ἐνθ' ἂν., σ. 50.

4. Gouldner, *The Hellenic World*, σ. 49.

ἱεραρχικὸν σύστημα ἐλέγχου τῶν διαφορῶν καὶ χαλιναγωγήσεως τῆς ἐπιθετικότητος.

Δύναται τις νὰ υποβάλλῃ ἐρώτησιν ὡς πρὸς τὸ κατὰ πόσον ὠρισμένα στοιχεῖα ἐπὶ τῶν ὁποίων ἐβασίσθη ἡ ἐρμηνεία τοῦ φαινομένου τῆς συγκρούσεως εἰς τὸν ἑλλαδικὸν ᾧρον ὑπάρχουν καὶ εἰς τοὺς Ἑλληνας τῆς Ἀμερικῆς. Παρ' ὅσας τὰς ἀναποφεύκτους διαφοράς, ἡ ὁμοιότης τοῦ φαινομένου δὲν εἶναι ἐπιφανειακή. Ἡ ἔμφασις εἰς τὴν προσωπικὴν φήμην καὶ τιμὴν, ἡ ὁποία εἶναι εἰς μετεσχηματισμένους τρόπους ἐκφράσεως τοῦ ἀτομισμοῦ τῶν, εἶναι πασιφανὴς εἰς ὅσας τὰς ἐκδηλώσεις τῶν, αἱ ὁποῖαι ἔχουν χαρακτηριστὴρα συναγωνιστικόν.

Ὁ ἀτομισμὸς ἔχει διττὴν προέλευσιν, τὴν νεο-ελληνικὴν παράδοσιν καὶ τὴν ἀμερικανικὴν τοιαύτην. Αὗται ὅμως εἰς τὴν προκειμένην περίπτωσιν ἔχουν κοινὴν πηγὴν τὸ ἀρχαῖον ἑλληνικὸν πολιτισμικὸν σύστημα, ἐκ τοῦ ὁποῖου ὁ ἀτομισμὸς ἐκκληρονομήθη εἰς τὸν Δυτικὸν πολιτισμόν.¹

Ἡ ὑπερβολικὴ χρῆσις τοῦ ἀτομισμοῦ μετριάζεται διὰ τῆς παρεμβολῆς τῆς ἀξίας τοῦ «μηδὲν ἄγαν» ἡ ὁποία, ἐφ' ὅσον δὲν προέρχεται ἐκ τοῦ ἐσωτερικοῦ κόσμου τοῦ Ἑλληνοαμερικανοῦ, ἐπιβάλλεται ὑπὸ τῆς κοινότητος, ἡ ὁποία χρησιμοποιεῖ παραδοσιακοὺς τρόπους ἐπιβολῆς ἐλέγχου ἐπὶ τοῦ ἀτόμου.

Εἰς τὸ γεγονὸς αὐτὸ ἔγκειται ἡ συμβολὴ τῆς λαογραφίας ὡς κοινωνικοῦ φαινομένου, διότι «δεικνύει τὰ σημεῖα εἰς τὰ ὁποῖα συνήθως τὰ μέλη μιᾶς ομάδος ἀνθρώπων συμπλέκονται καὶ παρουσιάζει τρόπους διὰ τῶν ὁποίων αἱ διαφοραὶ δύνανται νὰ διακανονισθοῦν».²

Εἰς τὸ ὑπόλοιπον μέρος αὐτοῦ τοῦ ἀρθροῦ θὰ καταδείξω διὰ συγκεκριμένων παραδειγμάτων τὸν ρόλον τῆς λαογραφίας εἰς τὴν διαμόρφωσιν καὶ ἐκτόνωσιν τοῦ φαινομένου τῆς συγκρούσεως. Διὰ λόγους καὶ μόνον μεθοδικούς θὰ διαχωρίσω τὸ λαογραφικὸν φαινόμενον εἰς δύο, τὸν ἑντεχνον παραδοσιακὸν προφορικὸν λόγον καὶ τὴν τελετουργικὴν πρᾶξιν, τὰ ὁποῖα θὰ ἐξετάσω κατὰ τὴν ὡς ἄνω σειράν. Σημειωτέον ὅτι ταῦτα εἶναι διαφορετικοὶ δίαυλοι μεταβιβάσεως μηνυμάτων προερχομένων ἀπὸ τὴν ἰδίαν πηγὴν.

A. Ὁ ἑντεχνος παραδοσιακὸς προφορικὸς λόγος ἀποτελεῖ ἓν εἰδικὸν μέσον ἐπικοινωνίας, τὸ ὁποῖον ὑπόκειται εἰς νόμους παγκοσμίου ἰσχύος, ἀλλὰ καὶ εἰδικούς καθοριζομένους ὑπὸ τῆς ἐθνικῆς, κοινωνικῆς ἢ ἄλλης, παρομοίας φύσεως, ομάδος. Ἐν τῇ ἐννοίᾳ τῆς ἐπικοινωνίας ὑπάρχει ἡ ἐννοία τῆς πειθοῦς, ἡ ὁποία εἶναι εἰς ἐκ τῶν βασικωτέρων σκοπῶν τῆς ρητορικῆς.

1. Gouldner, *The Hellenic World*, σ. 78.

2. Roger D. Abrahams, «A Rhetoric of Everyday Life: Traditional Conversational Genres», *Southern Folklore Quarterly*, XXXII, 1968, σ. 58.

Ἡ ρητορικὴ φύσις τοῦ ἑντέχνου παραδοσιακοῦ προφορικοῦ λόγου εὐρίσκεται βασικῶς εἰς τὸ γεγονός ὅτι ἐπιτρέπει τὸν ταυτισμὸν τῶν ἀπόψεων τοῦ ρήτορος μετὰ τῶν τοιούτων τοῦ ἀκροατηρίου του, διότι ἀμφότεροι χρησιμοποιοῦν τὸν ἴδιον δίαυλον διὰ τὴν ἀποστολὴν τῶν μηνυμάτων τῶν.

Ἡ ἀποτελεσματικότης τῆς χρήσεως τοῦ εἰδικοῦ αὐτοῦ συστήματος ἐπικοινωνίας ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὸν βαθμὸν γνώσεως, ἐκ μέρους τοῦ ρήτορος, τοῦ κώδικος τῆς συμπεριφορᾶς τῆς ομάδος εἰς τὴν ὁποίαν τὸ ἀκροατήριόν του ἀνήκει.

I. Ἡ τεχνικὴ τῆς χρησιμοποιήσεως διηγῆσεων διὰ τὴν διὰ διακωμωδήσεως ἑκφρασιν συναισθημάτων ἀνταγωνισμοῦ καὶ ὑπεροχῆς ἐναντι γειτονικῶν πόλεων, χωρίων ἢ ομάδων ἀτόμων, ἦτο γνωστὴ εἰς τοὺς ἀρχαίους Ἑλληνας ἀπὸ τοὺς ὁποίους τὴν ἐκκληρονόμησαν οἱ ἐπίγονοί των.³ Τὸ ἔθιμον αὐτὸ συνεχίζον καὶ οἱ Ἕλληνες τῆς Ἀμερικῆς.

Αἱ διοχετευόμεναι διὰ τῶν ἀφηγήσεων ιδέαι βασίζονται ἐπὶ τοῦ τρόπου κατὰ τὸν ὁποῖον μία ομάδα ἀντιλαμβάνεται χαρακτηριστικὰ μιᾶς ἄλλης ομάδος καὶ τὰ τοποθετεῖ εἰς προϋπαρχούσας κατηγορίας τοῦ γνωστικοῦ συστήματος τῶν μελῶν τῆς. Ὁ τρόπος ἀντιλήψεως τῶν χαρακτηριστικῶν αὐτῶν ἐπηρεάζεται συχνάκις ὑπὸ ψυχολογικοῦ παράγοντος διπλῆς φύσεως: εἶναι δηλαδὴ δυνατόν ἐν ἄτομον νὰ ἀποδίδῃ εἰς ἄλλο χαρακτηριστικὰ τὰ ὁποῖα τὸ ἴδιον τὸ ἄτομον ἔχει ἢ νὰ ἀρνήται εἰς ἄλλο ἄτομον χαρακτηριστικὰ τὰ ὁποῖα ἔχει.

Μολονότι τὸ ποσοστὸν τῶν μεικτῶν γάμων μετὰξὺ Ἑλλήνων καὶ ἄλλων φυλῶν ἔχει κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη αὐξηθῇ ἐν Ἀμερικῇ, οἱ Ἕλληνες κατατάσσονται εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν ἐθνικῶν ομάδων εἰς τὰς ὁποίας ἡ ἐνδογαμία θεωρεῖται ἀρετὴ.⁴ Εἰς τὴν συνήθειαν αὐτὴν ἀναφέρεται ἡ ἀκόλουθος διήγησις, ἡ ὁποία εἶναι ἐν διαδόσει εἰς τὴν κοινότητα τῆς Φιλαδελφείας. Πιστεύεται ὅτι εἶναι πραγματικὴ. Τὰ πρόσωπα ὅμως ἀλλάζον, ὅπως γίνεται μὲ τὰς λαϊκὰς ἀφηγήσεις, ἀναλόγως πρὸς τὴν σύνθεσιν τοῦ ἀκροατηρίου καὶ τὴν κατεύθυνσιν, ἡ ὁποία δίδεται ὑπὸ τοῦ ἀφηγητοῦ. Αὐτὴν εἰδικῶς τὴν παραλλαγὴν συνέλεξα τὸν Δεκέμβριον τοῦ 1970 εἰς τὴν αἴθουσαν τῆς ἐκκλησίας τοῦ Ἀγίου Γεωργίου. Εἰς τὸν διάλογον ἔλαβον μέρος τέσσαρα ἄτομα: εἰς κατῆγετο ἐκ Βελβενδοῦ, ὁ ἕτερος ἐκ Χίου, καὶ οἱ ὑπόλοιποι δύο ἐξ Ἡπείρου. Ὁ ἐκ Βελβενδοῦ καταγόμενος, λαμβάνων ἀφορμὴν ἐκ τῆς ἀναγγελίας τῶν ἀρραβῶνων ἐνὸς νέου καὶ μιᾶς νέας, ἀμφοτέρων τῆς δευτέρας γενεᾶς ἀλλὰ ἐκ Χίων γονέων, περιέπαιξε τὸ ἔθιμον τῆς ἐνδογαμίας τῶν Χίων. Τότε ὁ Χίος στρεφόμενος πρὸς τοὺς ἄλλους λέγει:

3. Richard Blum καὶ Eva Blum, *The Dangerous Hour*, New York, 1970, σ. 212.

4. Marvin Harris, *Culture, Man, and Nature: An Introduction to General Anthropology*, New York, 1971, σ. 434.

Τοὺς Βελβενδιώτες νὰ δῆς: Παντρεύτηκε μία ἀπὸ τὴν Βελβενδό καὶ πῆρε ἓνα Ἠπειρώτη. Τοῦ μεγάλου ἀδελφοῦ τοῦ ἔγραψαν νῆρθη γιὰ τὸ γάμο. Ἐγίνε ὁ γάμος καὶ ἄρχισαν τὸ γλέντι. Στὸ τραπέζι ρωτᾷ ὁ μέγας ἀδελφὸς τὸν πατέρα: «Ἀπὸ ποῦθι εἶναι ὁ γαμπρός;» «Ἄμ' τί θέλεις νὰ μάθης;», τοῦ λέει ὁ πατέρας, «δὲν εἶναι ἀπὸ τὴν Βελβενδό, εἶναι ἀπὸ τὴν Ἠπειρο». «Τὸν ξένο πῆγε νὰ πάρῃ αὐτή;», λέει καὶ πετάει μιά πιατέλα στὸ γαμπρό. Τὴν ἄλλη μέρα τοῦ λέγω: «Γιατί τώκανε αὐτό;» «Γιατί πῆρε ξένο».

Ἐμφανὴς εἶναι ἡ προσπάθεια τοῦ ἀφηγητοῦ νὰ πάρῃ τὸ ἀκροατήριον μὲ τὸ μέρος του καὶ ὁμοῦ νὰ τεθοῦν ἀντιμέτωποι τοῦ πρώτου. Τοῦτο εἶναι δυνατόν νὰ συμβῇ ἐφ' ὅσον τὸ ἀκροατήριον ἀντιληφθῇ τὸν δυαδικὸν χαρακτήρα τῶν ἀποδιδόμενων εἰς τὸν ἄλλον χαρακτηριστικῶν καί, ἀναγνωρίζον τὸ ἀσυμβίβαστόν των ἐπὶ τοῦ ἰδίου ἐπιπέδου, ἐπιλέξῃ τὴν ὑπὸ τοῦ ρήτορος ὑποστηριζομένην ἄποψιν. Εἰς τὴν προκειμένην περίπτωσιν ὁμως, ἐν ᾧ χρόνῳ ὁ ρήτωρ καὶ τὸ εὐνοϊκὸν πρὸς αὐτὸν ἀκροατήριον διαφοροποιοῦνται ἀπὸ τοῦ ἀντιπάλου των, μία μυστικὴ ἔνωσις τῶν ἀντιθέτων παρατάξεων ἐπιτυγχάνεται. Ἐπειδὴ εἰς τὸν ἐκ Βελβενδοῦ καταγόμενον ἀποδίδεται μία ιδιότης, ἡ ὁποία ὑπάρχει εἰς ὅλους τοὺς Ἕλληνας, οὗτος μετατρέπεται εἰς ἀποδιοπομπαῖον τράγον. Ὡς γνωστὸν ἡ ἔννοια τοῦ ἀποδιοπομπαίου τράγου εἶναι συνδεδεμένη μὲ τὴν πολιτικοκοινωνικὴν ζωὴν τοῦ Ἑλλήνου ὅλων τῶν ἐποχῶν.

Ὁ ἀποδιοπομπαῖος τράγος ὁμως, μολονότι παρυσιάζεται ὡς ὁ ἀντίπους τῶν ἀπόψεων τὰς ὁποίας φαινομενικῶς εἰς λαὸς πρεσβεύει, εἰς τὴν πραγματικότητα μετέχει καὶ τῆς οὐσίας τοῦ λαοῦ αὐτοῦ κατὰ τὸ μέρος ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ὁ λαὸς προσπαθεῖ νὰ ἀπορρίψῃ ἀπὸ τὸν ἑαυτὸν του διὰ νὰ καθαρῇ.¹ Οὕτως, ὁ ἀποδιοπομπαῖος τράγος παίζει ρόλον μεσάζοντος μεταξὺ δύο στοιχείων ἀντιμαχομένων ἐντὸς τοῦ αὐτοῦ ἢ τῆς ομάδος.

Εἰς τὸν διάλογον, μέρος τοῦ ὁποίου ἦτο ἡ ἀνωτέρω διήγησις, ἤλθον ἀντιμέτωπα πρόσωπα τὰ ὁποῖα ἔχουν τὴν ἰδίαν θέσιν ἐντὸς τοῦ κοινωνικοῦ συστήματος. Εἰς τὸ ἐπόμενον παράδειγμα σύγκρουσις προκαλεῖται μεταξὺ ἀντιπροσώπων ἀνηκόντων εἰς διαφορετικὰς τάξεις.

IIa. Τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1971 ἐπεσκέφθη ἓν ζεῦγος ἀνήκον εἰς τὴν δευτέραν γενεάν τῶν Ἑλληνοαμερικανῶν διὰ νὰ λάβω συνέντευξιν. Παρευρίσκοντο ὁμως καὶ τὰ τέκνα των ὡς καὶ ἡ μήτηρ τοῦ ἀνδρός, ἡ ὁποία διηγῆθη ἀρκετὰς ἱστορίας μεταξὺ τῶν ὁποίων τὰς ἀκολουθοῦς δύο:

Γνώριζα μιά Ἀρμένισσα ποῦ ὁ γιὸς της πῆρε μιά Ἑβραία. Ὅταν ἐρχόταν ξένοι, τὴν ἔδιωχναν τὴν γριά. Ἐφτιαχναν τὸ

φαί καὶ μετὰ ἡ Ἑβραία ἔπαιρνε τὸν ἄντρα της καὶ πῆγαινε ἀπάνω. Ἡ κακόμοιρη ἔκλαιγε συνεχῶς. Αὐτὸ εἶναι ἀληθινὴ ἱστορία. Πέθανε ἡ γριά καὶ σ' ἓνα μῆνα πέθανε καὶ ὁ γιός, νέο παιδί.

Μιά ἄλλη Ἑλληνίδα νύφη δὲν ἤθελε τὴν πεθερά της. Ἐρχότανε στὸ σπίτι μου καὶ ἔλεγε «ἡ πεθερά μου αὐτὸ καὶ ἡ πεθερά μου ἐκεῖνο». ἤξερε ποῦ ἤμουνα πεθερά. Πέθανε ἡ πεθερά καὶ σὲ 40 μέρες πεθαίνει καὶ ἡ νύφη. Τὸ κακὸ δὲν εὐλογεῖται.

IIβ. Αἱ ἀκόλουθοι διηγήσεις εἶναι ἀποσπάσματα μιᾶς συνεντεύξεως τὴν ὁποίαν ἔλαβον ἀπὸ ἓν ζεῦγος ἐκ τῶν πρωτοπόρων Ἑλλήνων μεταναστῶν εἰς τὴν Φιλαδέλφειαν. Ἡ συνέντευξις ἔλαβε χώραν εἰς τὴν αἴθουσαν τῆς ἐκκλησίας τοῦ Εὐαγγελισμοῦ τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1970. Εἰς τὴν συνέντευξιν, ἐκτὸς τῶν κυρίων προσώπων, ἔλαβον μέρος ἐξ ἄλλων πρόσωπα, παλαιοὶ μετανάσται καὶ νέοι. Ἡ ὁμάς τῶν παλαιῶν ἀνήκεν εἰς τὴν οἰκονομικῶς ἀσθενέστεραν καὶ κοινωνικῶς χαμηλότεραν ὁμάδα τῆς πρώτης ἐκκλησίας τοῦ Εὐαγγελισμοῦ, ἡ ὁποία κατόπιν ἀποφάσεως τῆς γενικῆς συνελεύσεως ἐπωλήθη διὰ νὰ κτισθῇ νέα εἰς πλούσιον προάστειον. Ἐπειδὴ ἡ ὁμάς αὕτη δὲν εἶχε τὴν οἰκονομικὴν δυνατότητα νὰ μετακομίσῃ εἰς τὸ προάστειον αὐτό, προέβη εἰς τὴν ἴδρυσιν νέας ἐκκλησίας, εἰς τὴν ὁποίαν ἔδωκε τὸ αὐτὸ πρὸς τὴν παλαιάν ὄνομα, χωρὶς νὰ ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς ἀρχιεπισκοπῆς, ἡ ὁποία δὲν ἐνέκρινε τὴν πρᾶξιν ταύτην. Μεταξὺ τῶν μελῶν τῆς ομάδος αὐτῆς εὐρίσκονται ὠρισμένοι οἰκογένειαι, αἱ ὁποῖαι κοινωνικῶς δύνανται νὰ τοποθετηθοῦν εἰς τὴν τάξιν τῶν μετακομισάντων. Ἐπειδὴ ὁμως διὰ λόγους προσωπικοῦς παρέμειναν μετὰ τῆς πρώτης ομάδος, ἔχουν ταυτισθῇ μετ' αὐτῆς. Ἰδοὺ τὸ ἀπόσπασμα:

Ὁ ἀνὴρ: Ὅλες οἱ ἐκκλησίαις ἔγιναν ἀπὸ τὸν Εὐαγγελισμό. Ὅταν εἶχαμε κοινὸ ταμεῖο, Εὐαγγελισμός καὶ Ἀγίος Δημήτριος, ὁ γενικὸς γραμματεὺς ἔβαζε ὅλα τὰ ἔξοδα στὸν Εὐαγγελισμό. Ἀλλὰ ἅμα ἀρρώστησε εἶπε: «Γυναίκα, ἅμα γίνω καλὰ καὶ πουλήσω τὴς business τὰ μισὰ εἶναι δικά σου, τὰ ἄλλα τῆς Παναγίας, διότι τὴν ἀδίκησα.»

Ἡ γυνή: Ὅλοι ἐδῶ πλήρωσαν. Νὰ κάνῃ τὸ θαῦμα ἡ Παναγία! Ἐνας ἀπὸ αὐτοὺς ποῦ ἔβαλαν τὸ κλειδί στὸν Εὐαγγελισμό, στὸ χρόνο πάνω πέθανε. Ἦταν ἓνα θηρίο· καὶ δὲν ἦταν μέγας. Ἐφ' ὅτου πέθανε ὁ ἀδελφός του. Ἐπειδὴ ἔκαναν χρήματα ἀπὸ τὰ diners νόμιζαν ὅτι ἔπρεπε νὰ μεταφέρουν τὸν Εὐαγγελισμό στὸ North.

Αἱ διηγήσεις ἀμφοτέρων τῶν παραδειγμάτων, μολονότι ἀναφέρονται εἰς ἀντιθέσεις μεταξὺ δύο διαφορετικῶν κατηγοριῶν, βιολογικὴν καὶ κοινωνικὴν, ἔχουν τὴν ἰδίαν δομὴν. Δηλαδὴ στηρίζονται ἐπὶ ἐνὸς ζεύγους ἀντιθέσεων, ἰσχυρὸς-ἀσθενής. Αὕτη ἡ σχέσις ἰσχύει καὶ ὅταν οἱ ρόλοι ἀντιστρέφονται τῇ ἐπεμβάσει μιᾶς ὑπερφυστικῆς δυνάμεως.

Τὸ ἄτομον δίδει σημασίαν εἰς τὸ τί θὰ εἰπῶν δι' αὐτὸ τὰ μέλη μιᾶς ομάδος εἰς τὴν ὁποίαν ἀνήκει ἢ νομίζει ὅτι ἀνήκει. Κατηγορίαι ἐκτοξευόμεναι

1. Kenneth Burke, *A Grammar of Motives*, Berkeley and Los Angeles, 1969, σ. 406.

ὑπὸ μελῶν ἄλλων ομάδων ἐναντίον τοῦ ατόμου τὸ ὁποῖον παρέβη τὸν κώδικα συμπεριφορᾶς τῆς κοινωνίας των τὸ ἀφήνουν ἀδιάφορον. Ἐκαστος λαὸς ὅμως ἔχει ἀνακαλύψει τρόπους ἐπιτεύξεως κάποιας ἰσορροπίας μεταξύ τῶν διαφορῶν ομάδων του. Εἰς τὴν προκειμένην περίπτωσιν, εἰς τὸ ἐλληνικὸν πολιτισμικὸν σύστημα ὑπάρχει ὁ μηχανισμὸς ἐλέγχου τοῦ δυνατοῦ διὰ τῆς παρεμβάσεως ὑπερφυσικῶν δυνάμεων ὑπὲρ τοῦ ἀδυνάτου.¹

Σημειωτέον ὅτι εἰς ἀμφοτέρας τὰς περιπτώσεις ὁ ἐρευνητὴς ἐχρησιμοποίηθη ὡς ὄργανον διὰ τὴν ἐξυπηρέτησιν τῶν σκοπῶν τῶν ὁμιλητῶν. Εἰς τὸ πρῶτον περιστατικόν, ἐνῶ ὑπετίθετο ὅτι ὁ ἐρευνητὴς ἦτο τὸ κύριον πρόσωπον τοῦ ἀκροατηρίου, εἰς τὴν πραγματικότητα ὁ ἀντικειμενικὸς στόχος τῆς ἀφηγητικῆς ἦτο ὁ υἱὸς καὶ ἡ νύμφη τῆς. Ὡς ἐπληροφόρηθη αἱ σχέσεις μεταξύ πενθερᾶς καὶ νύμφης δὲν ἦσαν ἁρμονικαί. Ἡ γηραιά κυρία ἐχρησιμοποίησε τὸν ἔντεχνον παραδοσιακὸν προφορικὸν λόγον διὰ νὰ ἐκδηλώσῃ τὴν ἀντίθεσιν τῆς χωρὶς νὰ προβῇ εἰς κατ' εὐθείαν ἐπίθεσιν. Μολονότι παρουσίασε τὰ παραδείγματά της ὡς πραγματικὰς ἱστορίας, ταῦτα ἦσαν εἰλημμένα ἐκ τῆς παραδόσεως. Ἡ νύμφη καὶ ὁ υἱός, ἂν δὲν ἤθελον νὰ παραβοῦν τοὺς κανόνας συμπεριφορᾶς τῆς ἐλληνικῆς ἢ ἐλληνοαμερικανικῆς κοινωνίας, ἔπρεπε, ἐφ' ὅσον ἐπεθύμουν νὰ προβοῦν εἰς ἀντεπίθεσιν, νὰ ἀκολουθήσουν τὴν ἰδίαν στρατηγικὴν. Δηλαδὴ νὰ ἐκφράσουν τὴν γνώμην των ἐνδεδυμένην τὸν μανδῦαν τῆς παραδόσεως. Εἰς αὐτὴν τὴν περίπτωσιν ἔπρεπε νὰ χρησιμοποιήσουν τρίτον πρόσωπον ἀντὶ δευτέρου. Δι' αὐτοῦ ὅμως τοῦ μηχανισμοῦ ὁ βαθμὸς ἐντάσεως τῆς μεταξύ των διαμάχης ἐλέγχεται καὶ ἡ βία σύγκρουσις ἀποφεύγεται διότι τὰ ἐπιτρεπτά ὑπὸ τῆς κοινωνίας ὅρια δὲν ὑπερβαίνονται.

Εἰς τὸ δεύτερον περιστατικόν ἡ σύνθεσις τοῦ ἀκροατηρίου ἐπέδρασεν ἐπὶ τῶν ἐπιδιωκομένων σκοπῶν διὰ τῶν διηγήσεων τούτων. Οἱ ἀντίπαλοί των εὐρίσκοντο νοερῶς ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ἀκροατηρίου. Κατὰ τρόπον ἔμμεσον προσεπάθουν νὰ χρησιμοποιήσουν τὸν ἐρευνητὴν ὡς ὄργανον διὰ τὴν μεταβίβασιν τοῦ μηνύματός των. Ὅχι μόνον ἐγνώριζον ὅτι γράφει ἐν βιβλίῳ διὰ τὴν κοινότητα καὶ ἐπομένως ἐξήτουν νὰ τὸν ἐπηρεάσουν, ἀλλὰ καὶ πολλάκις τοῦ ἐξήτησαν νὰ μεταβιβάσῃ εἰς τὴν ἄλλην ομάδα τὰς ἀπόψεις των. Μεταξὺ τῶν ἀκροατῶν ἦσαν καὶ νέοι μετανάσται. Τούτους προσεπάθουν νὰ λάβουν μὲ τὸ μέρος των καὶ νὰ τοὺς κρατήσουν ὡς μέλη τῆς ἐκκλησίας των. Οἱ ἀφηγηταὶ μὲ τὸ νὰ κατατάξουν τοὺς ἑαυτοὺς των εἰς τὴν τάξιν τῶν οἰκονομικῶς ἀσθενεστέρων, ἐπέτυχον νὰ ταυτισθοῦν μετὰ τοῦ ἀκροατηρίου των, τὸ ὁποῖον ἀναγνωρίζον τὰ σημεῖα ἐπαφῆς ἐταύτισε τὸ συμφέρον του μετὰ τοῦ τοιοῦ-

του τῶν ἀφηγητῶν καὶ ἐτέθη ἐκ συμπαραστάσεως ἀντιμέτωπον μιᾶς ομάδος, τὴν ὁποίαν ἠγνοεῖ.

Β. Αἱ τελετουργικαὶ πράξεις λόγῳ τοῦ συμβολικοῦ των χαρακτηρῶν ἔχουν θεωρηθῇ ὡς τὸ λαογραφικὸν εἶδος, τὸ ὁποῖον κατ' ἐξοχὴν χρησιμοποιεῖται ὑπὸ τῶν μελῶν μιᾶς ομάδος ἀνθρώπων διὰ τὴν μεταξύ των ἐπικοινωνίαν ἢ τὴν ἐπικοινωνίαν των μετὰ τοῦ θείου. Ὑπὸ τοῦ πολιτισμικοῦ συστήματος ἐνὸς λαοῦ ὀρίζεται ὁ τόπος, ὁ χρόνος καὶ αἱ συνθῆκαι ὑπὸ τὰς ὁποίας αἱ τελετουργικαὶ πράξεις λαμβάνουν χώραν. Ἡ συμβολικὴ σημασία των ἐκμανθάνεται ὑπὸ τοῦ ατόμου μέσῳ τοῦ πολιτισμικοῦ συστήματος τῆς κοινωνίας του. Ὡς ἐκ τούτου ὅλα τὰ μέλη μιᾶς κοινωνίας γνωρίζουν τὴν ἰδίαν συμβολικὴν γλῶσσαν, ἢ ὁποία, χρησιμοποιούμενη εἰς ὀρισμένας περιστάσεις, ὑπενθυμίζει εἰς αὐτὰ τὰ κοινὰ των σημεῖα, τὰ ὁποία ἐξαίρονται ἐναντὶ τῶν διαφορῶν των.

Τὴν σκληρὰν ἀνταγωνιστικὴν διάθεσιν τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων εὐρίσκει ὁ Gouldner ἐκδηλούμενην εἰς τοὺς διαφοροὺς τοπικοὺς καὶ πανελληνίους ἀγῶνας των.² Τὸ γεγονὸς ὅμως ὅτι ἀντηγωνίζοντο πρὸς ἀλλήλους δὲν πρέπει νὰ κρύπτῃ τὴν οὐσίαν τῶν ἀγῶνων αὐτῶν. Δηλαδὴ οἱ ἀγῶνες αὐτοὶ εἶχον τὴν διπλὴν λειτουργίαν τοῦ ταυτισμοῦ καὶ τῆς διαφοροποιήσεως, ἢ ὁποία ὑπῆρχεν ἐπὶ πολλῶν ἐπιπέδων. Οὕτως εἰς τοὺς Ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνας, παραδείγματος χάριν, ὁ συναγωνισμὸς μεταξύ τῶν πόλεων ἐξηφάνισε τὰς ὑπαρχούσας, ἐντὸς ἐκάστης πόλεως, ἀντιθέσεις. Συγχρόνως οἱ ἀγῶνες οὗτοι ἐσυμβόλιζον τὸ πνεῦμα τῆς ἐνότητος τῶν διαφορῶν ἐλληνικῶν φυλῶν καὶ πόλεων διὰ διαφοροποιήσεώς των πρὸς τοὺς ξένους τοὺς ὁποίους ἐπὶ πλέον ἀπέκλειον ἐξ αὐτῶν.

Εἰς τὴν σημερινὴν ἐποχὴν, λόγῳ τῶν ἐκ τοῦ χρόνου ἐπελθουσῶν μεταβολῶν εἰς τὴν ζωὴν τῶν Ἑλλήνων, πολλαὶ τῶν ἐορτῶν ἐκείνων ἐπαυσαν νὰ ὑφίστανται ὑπὸ τὴν γνωστὴν των μορφήν. Ἡ λειτουργία των ὅμως, τὸ καὶ σπουδαιότερον, συνεχίζεται εἰς τὰς διαφοροὺς οἰκογενειακὰς καὶ κοινωνικὰς ἐορτὰς καὶ συμβάντα. Ἡ μελέτη των εἶναι εὐχερεστέρα εἰς κοινότητας, ὅπως ἡ ἐλληνικὴ τῆς Φιλαδελφείας, εἰς τὰς ὁποίας, λόγῳ τῆς πλουσίας συνθέσεώς των, παρουσιάζουν αὐτὰς εἰς ἓν πολὺ-πλοκὸν ἱεραρχικὸν σύστημα.

Ἐκάστη ἐορτὴ ἢ ἑκαστον συμβάν εἶναι σύνολον πολλῶν συμβολικῶν πράξεων, ἢ σημασία των ὁποίων καθίσταται γνωστὴ εἰς ὅλους τοὺς ἀποτελοῦντας τὴν κοινότητα ταύτην, μέσῳ τοῦ πολιτισμικοῦ των συστήματος εἰς διαφορετικὰς περιόδους τῆς ζωῆς των. Αἱ ἐορταὶ αὐταὶ καὶ τὰ συμβάντα δύνανται νὰ τοποθετηθοῦν εἰς δύο κατηγορίας: εἰς τὴν πρώτην τὸ κέντρον εἶναι τὸ ἄτομον, εἰς τὴν

1. Πρβλ. καὶ Blum καὶ Blum, ἐνθ' ἂν., σ. 214.

2. Gouldner, *The Hellenic World*, σ. 46.

δευτέραν τὸ κέντρον εἶναι ἡ ὁμάς.

Εἰς τὴν πρώτην κατηγορίαν κατατάσσονται αἱ ἑορταὶ αἱ ὁποῖαι συνδέονται μὲ τὰ πλέον σημαντικὰ γεγονότα τῆς ζωῆς τοῦ ἀτόμου: γέννησιν, βάπτισιν, γάμον, θάνατον. Ταῦτα σημειώνουν τὴν εἰσόδον τοῦ ἀτόμου εἰς τὰς κοινωνίας τῶν ζώντων, τῶν χριστιανῶν, τῶν ὑπάνδρων, τῶν τεθνεώντων. Εἰς τὰ συμβάντα αὐτὰ ὑπάρχουν πολλὰ συγχρόνως ἐπιπεδα ἐνοποιήσεως καὶ διαφοροποιήσεως ἀτόμων καὶ ὁμάδων. Π.χ. μία ἔστω καὶ συμβολικὴ συμφιλίωσις ἐπιτυγχάνεται ὅταν συγγενεῖς καὶ φίλοι, οἱ ὁποῖοι ἔχουν ἀντιθέσεις, ἀναμνησκονται τῶν κοινῶν σημείων τὰ ὁποῖα τοὺς διαφοροποιοῦν ἀπὸ ἄλλους. Ἐπὶ πλέον, ἀντιμαχόμενοι δύνανται νὰ εὑρεθοῦν εἰς τὴν ἰδίαν ὁμάδα π.χ. τῶν ὑπάνδρων, ἡ ὁποία τίθεται εἰς ἓνα γάμον ἀντιμέτωπος τῶν ἀνυπάνδρων, καὶ οὕτω καθέξης. Εἰς αὐτὰς τὰς στιγμὰς τῆς ἐνοποιήσεως καὶ συμφιλίωσεως συγγενῶν καὶ φίλων ὁ Ἑλληνοαμερικανός, ὁ ὁποῖος βαπτίζει τὸ τέκνον του, ὑπανδρεύει τὴν κόρην του ἢ κηδεύει τὸν γονέα του, παρουσιάζεται ἄκρως συναγωνιστικὸς πρὸς αὐτοὺς τοὺς ὁποίους καλεῖ εἰς συμβολικὴν ἔνωσιν, διότι προσπαθεῖ νὰ τοὺς ὑπερβάλῃ εἰς τὴν μεγαλοπρέπειαν τῆς τελετῆς. Πολλάκις δανεῖζεται χρήματα ἢ στερεῖται οὐσιωδῶν πραγμάτων διὰ νὰ παρουσιάσῃ μίαν πλουσίαν τελετὴν διὰ τῆς ὁποίας ἐλπίζει νὰ ἀποκτήσῃ ὄνομα ἢ νὰ τὸ διατηρήσῃ ἐντὸς τοῦ κύκλου ἢ τῆς κοινωνικῆς τάξεώς του βεβαίως.

Εἰς τὴν δευτέραν κατηγορίαν ὑπάγονται ἑορταί, θρησκευτικαὶ καὶ λαϊκαί, αἱ ὁποῖαι ἔχουν ὡς ἐπί-

κεντρον τὴν ὁμάδα. Δεκάδες ἐκδηλώσεων τοῦ τύπου αὐτοῦ λαμβάνουν χώραν ἕκαστον ἔτος. Ὑπάρχει δὲ μία ἀξιολογικὴ ἱεράρχησις ἀπὸ τὰς μικρὰς ἐντὸς μιᾶς κοινότητος, εἰς ταύτας τῶν σωματείων καὶ ἐταιρειῶν, ὡς τὴν κορυφὴν, ἡ θέσις τῆς ὁποίας καταλαμβάνεται, τοῦλάχιστον εἰς τὴν Φιλαδέλφειαν, ὑπὸ τῆς ἑορτῆς τῆς 25ης Μαρτίου, διὰ τῆς ὁποίας τονίζεται ἡ κοινὴ καταγωγὴ τῶν διαφόρων ἀντιμαχομένων ἀλλήλας ὁμάδων τῆς παροικίας καὶ γίνεται διαφοροποίησις αὐτῶν ἀπὸ ἄλλας ἐθνικὰς ὁμάδας τῆς ἰδίας πόλεως.

Τὸν ἐνωτικὸν χαρακτήρα τῶν ἑορτῶν τοῦ κύκλου τοῦ ἔτους καὶ τοῦ κύκλου τῆς ζωῆς παρετήρησε καὶ ὁ Vlachos εἰς τὴν κοινότητα τοῦ Anderson, Indiana. Ἡ ἔμφασις ὅμως τὴν ὁποίαν ἔδωκεν εἰς τὸ φαινόμενον τῆς συγκρούσεως δὲν τοῦ ἐπέτρεψε νὰ ἐκτιμήσῃ τὸν διπλοῦν ρόλον τῶν εἰς τὴν διαμόρφωσιν τῆς διαμάχης εἰς ἐπίπεδα ἐπιτρεπτά ὑπὸ τῆς κοινωνίας ταύτης καὶ περιορισμοῦ τοῦ βαθμοῦ τῆς ἐπιθετικότητος τῶν ἀνθρώπων.¹

Εἰς τὴν ἐργασίαν αὐτὴν ἐπεχειρήθη μία καθολικὴ ἐξέτασις τοῦ φαινομένου τῶν κοινωνικῶν συγκρούσεων, ὡς τοῦτο ἔχει ἐμφανισθῇ εἰς τὴν ἑλληνικὴν ζωὴν. Ὡς ἀπεδείχθη, εἶναι διττῆς λειτουργίας: ἐνοποιεῖ καὶ συγχρόνως διαφοροποιεῖ διαφόρους ὁμάδας. Ἀπεδείχθη ἐπίσης ὁ σημαντικὸς ρόλος τῆς λαογραφίας ὡς κοινωνικοῦ φαινομένου εἰς τὴν διαμόρφωσιν τῶν συγκρούσεων καὶ ἐλάττωσιν, ἐξουδετέρωσιν ἢ λύσιν αὐτῶν

1. Vlachos, ἔνθ' ἀν., σ. 134.

«ἔστω δὴ ἡ ρητορικὴ δύναμις περὶ ἕκαστον τοῦ θεωρησάμενον πιθανόν. τοῦτο γὰρ οὐδεμιᾶς ἑτέρας ἐστὶ τέχνης ἔργον».

Ἀριστοτέλους, *Τέχνη Ρητορικὴ* 1355^b, 25-27

«ἄρ' οὖν οὐ, τὸ μὲν ὅλον, ἡ ρητορικὴ ἂν εἴη τέχνη ψυχαγωγία τις διὰ λόγων, οὐ μόνον ἐν δικαστηρίοις καὶ ὅσοι ἄλλοι δημόσιοι σύλλογοι, ἀλλὰ καὶ ἐν ἰδίοις, ἡ αὐτὴ σμικρῶν τε καὶ μεγάλων πέρι, καὶ οὐδὲν ἐντιμότερον, τό γε ὀρθόν, περὶ σπουδαῖα ἢ περὶ φαῦλα γιγνόμενον;».

Πλάτωνος, *Φαῖδρος*, 261^b

ὁ ἀνδρῶπιος παράγων καὶ τὰ προγράμματα κοινωνικῆς κατοικίας

ὑπὸ

Πέτρου Ἀ. Σταδοπούλου

Κοινωνικοῦ Λειτουργοῦ-Καθηγητοῦ τοῦ
Pierce University College

καὶ

Δήμητρας Γκέφου-Μαδιανοῦ

Κοινωνικῆς Λειτουργοῦ

I. εἰσαγωγή

Εἰς τὸ ἄρθρον τοῦτο ἐπιχειρεῖται ἡ παρουσίασις τῶν κοινωνικῶν προβλημάτων τὰ ὅποια δημιουργοῦνται κατὰ τὴν στεγαστικὴν ἀποκατάστασιν παραπηγματούχων, τρωγλοδυτῶν, κ. ἄ., εἰς κοινωνικὰς κατοικίας.¹ Ὡς παράδειγμα ἀναφέρεται ἡ παρέμβασις τοῦ Ἀστικοῦ Κοινοτικοῦ Κέντρου τοῦ Ἐθνικοῦ Ὄργανισμοῦ Προνοίας, διὰ τὴν ἐγκαίρως ἀντιμετώπισιν τῶν προβλημάτων προσαρμογῆς εἰς τὸν νέον οἰκισμὸν προσφυγικῶν πολυκατοικιῶν τοῦ Δήμου Ταύρου.²

Τὸ πρόγραμμα τῆς δένδρουφυτεύσεως ὑπὸ τῶν κατοίκων τῆς περιοχῆς, τὸ ὅποion παρουσιάζομεν κατωτέρω, ἐδραιώνει τὴν ἄποψιν ὅτι ἡ ἐνταξίς καὶ ἐνεργὸς συμμετοχὴ τοῦ πολίτου εἰς τὸ κοινωνικὸν περιβάλλον του εἶναι δυνατὴ καὶ ἐπιθυμητὴ διὰ κοινωνικοὺς, πολιτιστικοὺς καὶ οἰκονομικοὺς λόγους, συντελεῖ δὲ εἰς τὴν δημιουργίαν πνεύματος κοινότητος ἐντὸς τῶν μεγαλοπόλεων.

II. κρατικὴ πολιτικὴ κοινωνικῆς κατοικίας

Εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐγένεν ἰδιαίτερος αἰσθητὴ ἡ ἀνάγκη διὰ τὴν ἀντιμετώπισιν τοῦ στεγαστικοῦ προβλήματος τὸ ὅποion ἐδημιούργησεν ὁ ἐπαναπατρισμὸς τῶν προσφύγων ἀπὸ τὴν Μ. Ἀσίαν τὸ 1922. Ἐκτοτε δὲν ἐπαυσεν ἐκδηλουμένη ἡ κρατικὴ μέριμνα διὰ τὴν στεγαστικὴν ἀποκατάστασιν τῶν προσφύγων, πυροπαθῶν τοῦ Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου, τῶν προσφύγων ἐκ τῶν ἀνατολικῶν χωρῶν καὶ τῶν κατὰ καιροὺς πληγέντων ἐκ διαφόρων φυσικῶν καταστροφῶν. Ἐξ ὧν αὐτῶν τῶν αἰτιῶν ἐδημιουργήθη ἐντονὸν στεγαστικὸν πρόβλημα διὰ οἰκογενεῖας χαμηλοῦ εἰσοδήματος.

Εἰς πρόσφατον μελέτην διεπιστώθη ὅτι «ὀφίσταται μεγάλη ἔλλειψις καταλλήλων κατοικιῶν εἰς τὰς κοινωνικὰς τάξεις κατωτέρου εἰσοδήματος».³ Εἰς τὴν ἰδίαν μελέτην ἀναφέρεται ἐπίσης ὅτι διὰ τὴν περίοδον 1966-1970 προβλέπεται ἡ ἀνέγερσις 146.400 κοινωνικῶν κατοικιῶν διὰ τὴν κάλυψιν τῶν ἐπείγουσων ἀναγκῶν ἀρμοδιότητος λαϊκῆς καὶ προσφυγικῆς στέγης καὶ ἐργατικῆς κατοικίας. Τὸ ὕψος τῆς δαπάνης ἔχει ὑπολογισθῇ εἰς τὸ ποσὸν τῶν 14.318.000.000 δραχμῶν.⁴ Ἡ κρατικὴ μέριμνα διὰ τὴν στεγαστικὴν ἀποκατάστασιν τῶν

1. Μὲ τὸν ὅρον «κοινωνικὴ κατοικία» ὑποδηλοῦνται τὰ προγράμματα στεγαστικῆς ἀποκαταστάσεως παραπηγματούχων, τρωγλοδυτῶν, ἐργατῶν, προσφύγων, μὲ τὴν παρέμβασιν καὶ οἰκονομικὴν συμβολὴν τῶν κρατικῶν ἢ ἡμικρατικῶν φορέων, διὰ τὴν ἀπόκτησιν στέγης.

2. Ἡ περιγραφομένη ἐργασία ἐντάσσεται εἰς ἓν εὐρύτερον Πρόγραμμα Ἀστικῆς Κοινοτικῆς Ἀναπτύξεως, τὸ ὅποion ἐφαρμόζει ἡ Ὁργάνωσις ἀπὸ τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1967 ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τοῦ Pierce University College.

3. ΚΕΠΕ, *Οἰκισμός*, Ἀθῆναι 1966, σ. 72.

4. αὐτόθι, σ. 144.

οικονομικῶς ἀσθενεστέρων τάξεων ὀφείλεται εἰς τὸ ὅτι ἡ κοινωνία ἐν τῷ συνόλῳ της ἀναγνωρίζει τὴν εὐθύνην της διὰ τὴν παροχὴν καταλλήλου στέγης εἰς οἰκογενείας, αἱ ὁποῖαι δὲν εἶναι εἰς θέσιν νὰ ἀποκτήσουν κατοικίαν ἰδίαις δαπάναις.

Ἡ ἀναγνώρισις τῆς συλλογικῆς εὐθύνης διὰ τὴν παροχὴν καταλλήλου στέγης πηγάζει ἀπὸ τὴν βασικὴν σημασίαν τὴν ὁποίαν ἔχει ἡ κατοικία διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῶν παιδιῶν καὶ τὴν ὁμαλὴν διαβίωσιν τῆς οἰκογενείας. Κοινωνικαὶ ἔρευναι ἔχουν δείξει ὅτι ἡ ἔλλειψις καταλλήλων συνθηκῶν κατοικίας ἐπηρεάζει δυσμενῶς τὴν κοινωνικὴν, σωματικὴν καὶ σωματικὴν ἀνάπτυξιν τῶν παιδιῶν. Ἡ παροχὴ καταλλήλου στέγης ἀποσκοπεῖ κατὰ συνέπειαν εἰς τὴν πρόληψιν καὶ θεραπείαν κοινωνικῶν προβλημάτων. Ἡ πεῖρα εἰς πολλὰς χώρας ὁμῶς δεικνύει ὅτι ἡ ἀνωτέρω ἄποψις μόνον ἐν μέρει εὐσταθεῖ. «Αἱ πρὸ εἰκοσιπενταετίας ἀφελεῖς ὑποθέσεις ὅτι ἡ παροχὴ καταλλήλου κατοικίας θὰ ἐξαλείψῃ τὰ κοινωνικὰ προβλήματα ἔχουν ἀπὸ μακροῦ ἀπορριφθῇ».¹

Πολλοὶ συγγραφεῖς^{2,3,4} ἔχουν ἐπικρίνει τὰ προγράμματα ἀστικῆς ἐξυγιάνσεως τονίζοντες ὅτι ἀγνοεῖται εἰς μέγαν βαθμὸν ὁ ἄνθρωπος, ὅτι δὲν λαμβάνονται ὑπ' ὄψιν μακροχρόνιοι δεσμοὶ τῶν ἀνθρώπων μὲ τὸ φυσικὸν καὶ κοινωνικὸν τῶν περιβάλλον, οἱ ἀρχιτέκτονες δὲν δίδουν πάντοτε τὴν δέουσαν βαρύτητα, ὅταν προγραμματίζουν κοινωνικὰς κατοικίας, εἰς τὰς ἐπιθυμίας, τὰ συναισθήματα, τὰς ἀνάγκας, τὸν τόπον κατοικίας καὶ ἐργασίας τῶν κατοίκων.

Ἡ προβαλλομένη ἄποψις εἶναι ὅτι μόνον μὲ τὴν στεγαστικὴν ἀποκατάστασιν δὲν ἐπιλύονται αὐτομάτως τὰ κοινωνικὰ καὶ ἄλλα προβλήματα, τὰ ὁποῖα ἀπασχολοῦν τοὺς στεγασζομένους εἰς κοινωνικὰς κατοικίας.

Ἄλλα μὲν ἐκ τῶν κοινωνικῶν προβλημάτων προϋπάρχουν τῆς στεγαστικῆς ἀποκαταστάσεως, π.χ. ὑψηλὸν ποσοστὸν ἀνεργίας, ἀναλφαβητισμοῦ, κτλ., ἄλλα δημιουργοῦνται μὲ τὸν τρόπον μὲ τὸν ὁποῖον πραγματοποιεῖται ἡ παροχὴ κατοικίας. Τέλος, ἄλλα παρουσιάζονται κατὰ τὴν ἄφιξιν καὶ προσαρμογὴν εἰς τὸ νέον φυσικὸν καὶ κοινωνικὸν περιβάλλον, εἰς τὸ ὁποῖον ἀπὸ τοῦ λοιποῦ θὰ ζήσῃ ἡ οἰκογένεια.

III. ὁ νέος οἰκισμὸς προσφυγικῶν πολυκατοικιῶν Ταύρου

Ἐνταῦθα θὰ μᾶς ἀπασχολήσουν κυρίως τὰ προ-

1. Preston, D.: «Human Dimension in Housing», *Social Work*, Ἰαν. 1964, σ. 34.

2. Jacobs, Jane: *The Life and Death of Great American Cities*, Random House, USA 1961.

3. Gans, Herbert: *Urban Villagers*, New York, The Free Press of Glencoe, 1962.

4. Clinard, Marshal: *Slums and Community Development*, The Free Press, New York 1966.

Τυπικὴ πρόσοψις πολυκατοικίας τοῦ νέου οἰκισμοῦ μετὰ τὴν δεινδροφύτευσιν

Ἐλλειψις ἀνελκυστήρων συντελεῖ σημαντικὰ εἰς τὸ νὰ εὐρίσκονται καθημερινῶς ροῦχα ἀπλωμένα εἰς κάθε βεράντα διὰ στέγνωμα

βλήματα προσαρμογής εις τὸ νέον περιβάλλον καὶ οἱ πιθανοὶ τρόποι ἀντιμετώπισεώς των. Θὰ ἀναφέρωμεν τὶ ἐγίνε με 145 οἰκογενείας (850 ἄτομα) παραπηγματούχων, αἱ ὁποῖαι ἐγκατεστάθησαν εἰς 19 τετραπόρους πολυκατοικίας τοῦ Ὑπουργείου Κοινωνικῶν Ὑπηρεσιῶν. Οὗτοι ἐδικαιοῦντο διαμερίσματος ὡς πρόσφυγες παραπηγματοῦχοι, ἤλθον δὲ εἰς τὸ συγκρότημα πολυκατοικιῶν ἀπὸ δύο διαφορετικὰς περιοχὰς τῆς πρωτεύουσας, με τὰς ὁποίας εἶχον βαθεῶς ταυτισθῇ καὶ εἰς τὰς ὁποίας ἤθελον πάλιν νὰ ἐπιστρέψουν. Με τὰς οἰκογενείας αὐτὰς ἠθέλησε νὰ ἐργασθῇ τὸ Ἀστικὸν Κοινοτικὸν Κέντρον τοῦ Ἐθνικοῦ Ὁργανισμοῦ Προνοίας, τὸ ὁποῖον εὐρίσκεται εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ Δήμου Ταύρου ἀπὸ τοῦ 1956. Εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ θεωρεῖται σκόπιμος μία σύντομος ἐρμηνεία τοῦ ρόλου τοῦ Ἀστικοῦ Κοινοτικοῦ Κέντρου.¹

Τὸ Κέντρον εἶναι μία κοινωνικὴ ὁργάνωσις, ἡ ὁποία παρέχει ὑπηρεσίας κοινωνικοπρονοιακῆς φύσεως εἰς τοὺς κατοίκους ὅλων τῶν ἡλικιῶν τῆς περιοχῆς. Διὰ τὴν κάλυψιν τῶν κοινωνικῶν ἀναγκῶν τῶν κατοίκων καὶ τὴν πρόληψιν κοινωνικῶν προβλημάτων, ἡ ὁργάνωσις ἐφαρμόζει μορφωτικά, ψυχαγωγικά, ἀθλητικά καὶ προνοιακὰ προγράμματα.

IV. προβλήματα προσαρμογῆς εἰς τὰς κοινωνικὰς κατοικίας

Τὰ προβλήματα προσαρμογῆς εἰς τὰς κοινωνικὰς κατοικίας εἶναι δυνατόν νὰ ταξινομηθῶν εἰς τὰς ἑξῆς κατηγορίας: Προβλήματα πρὸ τῆς μετακινήσεως, καὶ προβλήματα δημιουργούμενα εἰς τὴν νέαν περιοχὴν.

1. Ἡ διαδικασία μετακινήσεως τῶν παραπηγματούχων ἀνήκει εἰς τὸ Ὑπουργεῖον Κοινωνικῶν Ὑπηρεσιῶν, τὸ ὁποῖον ἀποκαθιστᾷ τοὺς παραπηγματούχους εἰς κοινωνικὰς κατοικίας διὰ τρόπον περιορίζοντος τὴν συμμετοχὴν τῶν δικαιούχων εἰς τὴν διαδικασίαν τῆς στεγαστικῆς ἀποκαταστάσεως.
2. Ἡ ἀλλαγὴ κατοικίας σημαίνει ὅτι τὸ ἄτομον ἐγκαταλείπει τὸ γνωστὸν του περιβάλλον (ἔστω καὶ ἐχθρικόν) διὰ νὰ ἐγκατασταθῇ εἰς ἄλλο ἄγνωστον. Εἰς τὸ νέον πλέον περιβάλλον του πρέπει νὰ δημιουργήσῃ νέους συναισθηματικούς καὶ κοινωνικοὺς δεσμούς, θὰ χρειασθῇ νὰ ἀποκτήσῃ τὴν ἐμπιστοσύνην νέων ἀνθρώπων. Ὅταν ὅμως, τὸ ἄτομον αὐτὸ δὲν ἔχῃ τὴν δυνατότητα ἐπιλογῆς τῆς νέας του κατοικίας, ὅπως συμβαίνει με τοὺς παραπηγματούχους, οὔτε δέχεται κάποια συναισθηματικὴν προεργασίαν διὰ τὴν μετακίνησιν, εἶναι φυσικὸν νὰ τοῦ δημιουργοῦνται ἀρνητικὰ συναισθήματα, ἄγχος, φόβος, ἀπογοήτευσις καὶ ἐπιθετικότης πρὸς τὴν ἀπρόσωπον ἐ-

ξουσίαν τοῦ Κράτους, τὸ ὁποῖον φαίνεται νὰ ἀδιαφορῇ διὰ τὰς ἀνάγκας τῶν δικαιούχων στέγης.

3. Κατὰ τὴν ἐγκατάστασιν δημιουργοῦνται τὰ ἑξῆς νέα προβλήματα:

α) Ἀγνοία τῶν ὑφισταμένων ὁργανώσεων διὰ τὴν παροχὴν διαφορῶν ὑπηρεσιῶν. Συνήθως ἀφήνεται εἰς τοὺς νεοαφιχθέντας νὰ ἀνακαλύψουν τὰς διαφορὰς κοινωνικὰς καὶ ἄλλας ὁργανώσεις, αἱ ὁποῖαι εὐρίσκονται εἰς τὴν περιοχὴν. Θὰ ἔλεγε κανεὶς ὅτι εἶναι εὐκόλον νὰ εὕρῃ ὁ κάθε νέος κάτοικος τῆς περιοχῆς τὴν Ἐκκλησίαν ἢ τὸ Σχολεῖον. Δὲν εἶναι ὅμως βεβαίον ὅτι μία οἰκογένεια με διάφορα προβλήματα θὰ εὕρῃ ἐγκαίρως τὴν κατάλληλον ὁργάνωσιν διὰ νὰ λάβῃ τὴν ἀπαιτουμένην βοήθειαν πρὸς ἀντιμετώπισιν τῶν δυσκολιῶν τῆς.

β) Στάσις τῶν ἐντοπίων πρὸς τοὺς νέους κατοίκους. Ἡ στάσις τῶν ἐντοπίων θὰ εἶναι σημαντικὸς παράγων διὰ τὸ κατὰ πόσον οἱ νέοι κάτοικοι θὰ ἀπομονωθοῦν καὶ θὰ δημιουργήσουν τὴν ἰδικήν των κλειστὴν κοινότητα ἢ θὰ ἐνταχθοῦν εἰς τὸ εὐρύτερον κοινωνικὸν περιβάλλον τῆς κοινότητος. Διότι εἶναι δυνατόν οἱ ἐντόπιοι νὰ δεχθοῦν τοὺς νέους κατοίκους με ἐχθρικὰ συναισθήματα εἴτε λόγῳ προκαταλήψεων, εἴτε λόγῳ φυλετικῶν καὶ θρησκευτικῶν διακρίσεων.

γ) Ἐλλειψὶς ταυτίσεως με τὴν νέαν κοινότητα. Τοιαύτη ἀπομόνωσις ὅμως ἀπὸ τὴν εὐρύτεραν κοινότητα καὶ ἀδιαφορία διὰ τὰς παραδεκτὰς ὑπὸ τοῦ συνόλου τῶν κατοίκων ἀξίας, εὐνοεῖ τὴν ἀνάπτυξιν ἀντικοινωνικῆς συμπεριφορᾶς, διότι π.χ. τὰ μέλη τῶν ἀπομεμονωμένων ὁμάδων δὲν αἰσθάνονται τὴν ἀνάγκην νὰ συμμορφωθοῦν πρὸς τὰς κοινὰς ἀξίας τῆς εὐρύτερας κοινότητος.

δ) Ἐλλειψὶς ταυτίσεως με τὴν νέαν κοινότητα. Τὰ ὑπάρχοντα λόγῳ τῆς διαδικασίας τῆς μετακινήσεως ἀρνητικὰ συναισθήματα, ἡ ἔλλειψις ὁργανωμένης ὑποδοχῆς ἐκ μέρους τῶν ἀρχῶν καὶ τῶν παλαιῶν κατοίκων τῆς κοινότητος, ἡ χαρακτηριστικὴ τὰσις τῶν ἀστῶν πρὸς ἀπομόνωσιν, συντελοῦν ἀρχικῶς εἰς τὴν ἀδιαφορίαν τῶν νεοαφιχθέντων κατοίκων διὰ τὴν νέαν περιοχὴν ἢ ἀκόμη καὶ τὴν ἑντονὸν ἐπιθυμίαν τῶν δι' ἐπιστροφὴν εἰς τὴν παλαιὰν κοινότητα.

Ἐκτὸς τῶν ἀναφερθέντων συναισθηματικῶν παραγόντων συντελεῖ εἰς τὴν ἔλλειψιν ταυτίσεως με τὴν νέαν κοινότητα καὶ τὸ γεγονός ὅτι ἡ κειμένη νομοθεσία περὶ Δήμων καὶ Κοινοτήτων ἀναγνωρίζει ὡς δημότην τῆς κοινότητος τὸν νέον κάτοικον μόνον μετὰ παρέλευσιν διετίας. Τοῦτο ἐπιτείνει τὸ συναίσθημα ὅτι ὁ νέος κάτοικος δὲν εἶναι εὐπρόσδεκτος εἰς τὴν νέαν του κοινότητα. Τὰ ἀνωτέρω ἐκτεθέντα εἶναι νομίζομεν ἀρκετὰ διὰ νὰ καταστή σαφές ὅτι ὑπάρχει εἰς τὴν κοινωνίαν κάποια διστακτικότης εἰς τὴν στεγαστικὴν ἀποκατάστασιν τῶν δικαιούχων κοινωνικῆς κατοικίας.

1. Διὰ λόγους συντομίας θὰ χρησιμοποιητῇ ἐφεξῆς ὁ ὅρος Κέντρον.

Υ. σκοποὶ καὶ ἐπιδιώξεις τοῦ ἀστικοῦ κοινοτικοῦ κέντρου

Τὸ Κέντρον ἀναγνωρίζον ὅτι εἶναι φυσικὸν τοιαῦτα προβλήματα προσαρμογῆς νὰ ὑπάρχουν εἰς τοὺς κατοίκους τοῦ νέου οἰκισμοῦ, προσεπάθησε μετὰ τὴν ἄφιξίν των νὰ τοὺς βοηθήσῃ εἰς τὴν σύνδεσίν των καὶ δημιουργικὴν ἔνταξίν των εἰς τὸ νέον περιβάλλον.

Τὸ Κέντρον ἔθεσε τοὺς ἐξῆς σκοποὺς διὰ τὴν πρόληψιν καὶ ἀντιμετώπισιν τῶν προαναφερθέντων προβλημάτων προσαρμογῆς τῶν νεοαφιχθέντων εἰς τὴν νέαν περιοχὴν: 1. Ἀνάπτυξιν θετικῶν σχέσεων καὶ δημιουργίαν τρόπων ἐπικοινωνίας μεταξὺ τοῦ Κέντρου καὶ τῶν νέων κατοίκων, τῶν νέων καὶ τῶν παλαιῶν κατοίκων, τῶν νέων κατοίκων καὶ τῶν κρατικῶν καὶ τοπικῶν ἀρχῶν τοῦ Δήμου Ταύρου. 2. Παροχὴν κοινωνικοπρονοιακῶν ὑπηρεσιῶν ὑπὸ τοῦ Κέντρου εἰς ἄτομα καὶ οἰκογενεῖας διὰ τὴν κάλυψιν διαφόρων ἀναγκῶν των ἢ παραπομπὴν των εἰς τὰς ὑπαρχούσας ὁργανώσεις τῆς περιοχῆς, π.χ. ΠΙΚΠΑ, Παιδικὴ Στέγη, κτλ. 3. Ταῦτις καὶ δημιουργικὴν ἔνταξιν τῶν νεοαφιχθέντων εἰς τὴν κοινότητα διὰ τῆς ἐνεργοῦ συμμετοχῆς των εἰς θέματα κοινῶς ἐνδιαφέροντος.

VI. μέθοδοι ἐργασίας

Διὰ τὴν ἐπίτευξιν τῶν ἀνωτέρω σκοπῶν τὸ Κέντρον χρησιμοποιεῖ ἐκπαιδευμένους Κοινωνικοὺς Λειτουργοὺς.

Ἀφοῦ δημιουργήσῃ θετικὴν σχέσιν καὶ συνδέσῃ τοὺς κατοίκους μετὰ τὴν ὁργάνωσίν του, ἡ Κοινωνικὴ Λειτουργὸς προχωρεῖ εἰς τὴν δημιουργίαν τρόπων ἐπικοινωνίας καὶ θετικῶν σχέσεων μεταξὺ τῶν κατοίκων διὰ τῆς δημιουργίας ομάδων ἢ ἐπιτροπῶν, σκοπὸς τῶν ὁποίων εἶναι ἡ ἐξέτασις καὶ ἐπίλυσις προβλημάτων ἀπασχολούντων ὅλους τοὺς κατοίκους.

Αἱ διάφοροι ἐπιτροπαὶ εἶναι λοιπὸν τὰ μέσα διὰ τὴν ἐνεργὸν καὶ ὑπεύθυνον κινητοποίησιν τῶν κατοίκων (μετὰ τὴν ἐπαγγελματικὴν καθοδήγησιν τῆς Κ.Λ. καὶ τῶν ἐντοπίων ἡγετῶν) εἰς προγράμματα ἀποσκοποῦντα εἰς τὴν κάλυψιν κοινωνικῶν ἀναγκῶν τῶν κατοίκων. Ἐκτὸς τῆς ἐργασίας μέσῳ ἐπιτροπῶν, ἡ Κ.Λ. ἔχει καὶ ἐπαφὰς κατ' ἰδίαν διὰ νὰ βοηθήσῃ ἄτομα, μέλη τῆς ἐπιτροπῆς, τὰ ὅποια εἴτε λόγῳ προσωπικῶν δυσκολιῶν εἴτε λόγῳ ἐλλείψεως γνώσεως ἢ πείρας δὲν συμμετέχουν ἐπικοινωνητικῶς εἰς τὸ ἔργον τῆς Ἐπιτροπῆς. Ἡ Κ.Λ. ἐπίσης συνεργάζεται καὶ μετὰ τὰς οἰκογενεῖας διὰ νὰ ἐντοπίσῃ καὶ βοηθήσῃ εἰς τὴν ἐπίλυσιν ἰδιαιτέρων τῶν προβλημάτων, ἐνῶ συγχρόνως ἐρμηνεύει τὸν ρόλον καὶ τὸ ἔργον τῶν διαφόρων ἐπιτροπῶν, αἱ ὁποῖαι δρῶν εἰς τὴν περιοχὴν διὰ τὴν ἐπίλυσιν κοινῶν προβλημάτων. Ἡ Κ.Λ. ἀναγνωρίζουσα ὅτι οἱ φύσει τοπικοὶ ἡγέται, ἂν κινητοποιηθῶν, εἶναι εἰς

θέσιν νὰ ἐπηρεάσουν τοὺς ὑπολοίπους κατοίκους, φροντίζει νὰ ἐντοπίσῃ τοὺς ἡγέτας καὶ νὰ τοὺς βοηθήσῃ νὰ συμμετέχουν καὶ νὰ ἀναλάβουν ἐνεργὸν μέρος εἰς τὸ ἔργον τῆς Ἐπιτροπῆς.

Συνοπτικῶς, ἡ Κ.Λ. ἀφοῦ δημιουργήσῃ θετικὴν σχέσιν καὶ γίνῃ παραδεκτὴ ἀπὸ τοὺς κατοίκους, τοὺς βοηθεῖ νὰ διαπιστώσουν κοινὰς ἀνάγκας, νὰ δημιουργήσουν ἐπιτροπὰς, νὰ ἀναλάβουν δρᾶσιν διὰ τὴν ἀντιμετώπισιν τῶν θεμάτων, τὰ ὅποια τοὺς ἀπασχολοῦν καὶ νὰ συνεργασθῶν μετὰ τῶν τοπικῶν καὶ κρατικῶν ἀρχῶν διὰ τὴν ἐπίλυσιν τῶν διαφορῶν προβλημάτων.

VII. περιγραφή τοῦ προγράμματος εἰς τὸν νέον οἰκισμὸν

Ἀμέσως μετὰ τὴν ἐγκατάστασιν τῶν 145 οἰκογενειῶν ἡ Κ. Λειτουργὸς τοῦ Κέντρου ἐπεσκέφθη τὴν περιοχὴν. Διεπίστωσεν ὅτι δὲν ὑπῆρχε ὀργανωμένη ψυχαγωγία διὰ τὰ παιδιά. Ἀμέσως ἐθελόντριαι τοῦ Κέντρου ἤρχισαν ἕνα πρόγραμμα ὀργανωμένης ψυχαγωγίας. Τὸ ἐνδιαφέρον τῶν γονέων διὰ τὸ παιδί καὶ ἡ ἀνάγκη διὰ τὴν σωστὴν ψυχαγωγίαν του ἔδωσαν τὴν δυνατότητα εἰς τὴν Κ.Λ. νὰ πλησιάσῃ τοὺς γονεῖς καὶ μετὰ ἀφορμὴν τὸ πρόγραμμα ψυχαγωγίας νὰ ἐρμηνεύσῃ τὸν ρόλον καὶ τοὺς σκοποὺς τοῦ Κέντρου. Ἐκ παραλλήλου ἐνεθάρρυνε τοὺς κατοίκους νὰ ἐκφράσουν τὰς ἀπόψεις των ἐν σχέσει μετὰ τὰς ὑπαρχούσας ἐλλείψεις εἰς τὴν περιοχὴν. Μετὰ παρέλευσιν μικροῦ χρονικοῦ διαστήματος μέσῳ τοῦ προγράμματος ψυχαγωγίας ἡ Κ.Λ. εἶχεν ἔλθει εἰς ἐπαφὴν μετὰ ὅλας σχεδὸν τὰς οἰκογενεῖας εἰς τὰς ὁποίας ἔκανε γνωστὰς τὰς διαφορὰς ὑπηρεσίας καὶ ὁργανώσεις τῆς περιοχῆς ἀφ' ἑνός, καὶ ἀφ' ἑτέρου διεπίστωσε τὰ ἀρνητικὰ συναισθήματα τῶν νέων κατοίκων ἐναντίον τοῦ Ὑπουργείου, τὴν ἐπιθυμίαν των νὰ ἐπιστρέψουν εἰς τὰς περιοχὰς ἐκ τῶν ὁποίων προήρχοντο, τὴν ἀναστάτῳσιν ἢ ὁποῖα ἐδημιουργήθη εἰς τὴν οἰκογένειαν, λόγῳ ἀλλαγῆς σχολείου τῶν παιδιῶν, ἀποστάσεως, τόπου παραμονῆς καὶ ἐργασίας, κτλ. Οὗτοι εἶχον υἱοθετήσῃ μίαν μοιρολατρικὴν στάσιν ἐξαρτήσεως ἀπὸ τὸ Κράτος ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν ἐπίλυσιν τῶν ποικίλων προβλημάτων των. Ἡ στάσις των εἶναι δυνατόν νὰ συνοψισθῇ εἰς τὴν ἐξῆς φράσιν: «Δὲν μπορεῖ νὰ γίνῃ ἀπὸ μᾶς. Αὐτὰ εἶναι δουλειὰς τοῦ κράτους.»

Ἡ προσφορὰ ἐκ μέρους τοῦ Κέντρου τῆς ψυχαγωγίας ἐπέτυχεν νὰ βοηθήσῃ ἀρκετοὺς κατοίκους νὰ τροποποιήσουν τὴν ἀρχικὴν των στάσιν ὅτι οἱ πάντες ἀδιαφοροῦν διὰ τὰ θέματά των. Ἐδημιουργήθη μία ἐπιτροπὴ τὰ μέλη τῆς ὁποίας ἔμαθον νέους τρόπους συνεργασίας, συνεδέθησαν φιλικῶς καί, τέλος, ἀπέκτησαν ἐμπιστοσύνην εἰς τὸν ἑαυτὸν των. Ἐπίστευσαν ὅτι καὶ οἱ ἴδιοι εἶναι εἰς θέσιν, ἂν ὁργανωθῶν, νὰ ἐπιλύσουν μερικὰ τοῦλάχιστον

ἀπὸ τὰ προβλήματα τοῦ νέου οἰκισμού.

Τὸ φθινόπωρον τὰ 15 περίπου μέλη τῆς ἐπιτροπῆς ἦσαν συναισθηματικῶς ἑτοιμα νὰ ἀντιμετωπίσουν τὸ θέμα τῆς διαμορφώσεως τοῦ χώρου ἔξω ἀπὸ τὰς πολυκατοικίας. Ἐκτὸς τῶν κεντρικῶν διαβάσεων ὁ ὑπόλοιπος χώρος θὰ διεμορφοῦτο ὑπὸ τοῦ Ὑπουργείου μετὰ διετίαν, ὁπότε θὰ εἶχον κτισθῇ καὶ αἱ προβλεπόμεναι ὑπὸ τοῦ ρυθμιστικοῦ σχεδίου τῆς περιοχῆς ὑπόλοιποι πολυκατοικίαι, Ἐκκλησία, Δημαρχεῖον. Ἡ ἀκαλαισθησία ὅμως τοῦ τοπίου ἦτο ἔντονος, ὥστε τὰ μέλη τῆς ἐπιτροπῆς ἐδέχθησαν ἐνθουσιωδῶς τὴν ἰδέαν τῆς δειροφυτεύσεως τῆς περιοχῆς ὑπὸ τῶν ἰδίων τῶν κατοίκων.

Τὸ πρόγραμμα δειροφυτεύσεως ἐθεωρήθη ἰδιαίτερος κατάλληλος διότι μέσῳ τούτου ὑπῆρχε δυνατότης συνεργασίας τῶν κατοίκων μετὰ τὰς δημοτικὰς ἀρχὰς καὶ τὰς ἀρμοδίας ὑπηρεσίας τῶν Ὑπουργείων Κοινωνικῶν Ὑπηρεσιῶν καὶ Δημοσίων Ἔργων. Παρεῖχε τὴν δυνατότητα εἰς κάθε οἰκογένειαν νὰ συμβάλῃ εἰς τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ προγράμματος εἴτε διὰ τῆς ἐκσκαφῆς λάκκων εἴτε διὰ τῆς οἰκονομικῆς συνεισφορᾶς πρὸς ἀγορὰν τῶν δειροφυλλίων. Πράγματι ἡ Ἐπιτροπὴ συνειργάσθη ἐπιτυχῶς μετὰ τῶν ἀρχιτεκτόνων καὶ λοιπῶν ὑπηρεσιακῶν παραγόντων τῶν δύο Ὑπουργείων.

Οἱ κάτοικοι ἐξεπλάγησαν ἀπὸ τὴν κατανόησιν καὶ ἀπήχησιν τὴν ὁποίαν εἶχε ἡ πρωτοβουλία τῶν, ὅταν εἶδον τοὺς ἀρχιτέκτονας τοῦ Ὑπουργείου Δημ. Ἔργων νὰ ἐργάζονται ἐθελοντικῶς τὴν Κυριακὴν διὰ τὴν τεχνικὴν μελέτην ἢ ὁποία ἐχρειάζετο πρὶν δοθῇ ἡ ἄδεια διὰ τὴν δειροφυτεύσιν. Αἱ τοπικαὶ ἀρχαὶ ἀνταπεκρίθησαν ἐξ ἴσου θετικῶς εἰς τὴν πρωτοβουλίαν τῶν κατοίκων. Ὁ Δήμος διέθεσε τὸ τεχνικὸν προσωπικὸν καὶ ἐργαλεῖα διὰ τὴν δειροφυτεύσιν. Τὰ δύο Ὑποκαταστήματα Τραπεζῶν, ἡ Ἀστυνομία καὶ αἱ εὐρισκόμεναι εἰς τὴν περιοχὴν βιομηχανίαι, ἔδωσαν τὸ «παρόν» διὰ τῆς ἠθικῆς καὶ οἰκονομικῆς ὑποστηρίξεώς τῶν πρὸς τὸ πρόγραμμα.

Εἰς πραγματοποιηθεῖσαν γενικὴν σύσκεψιν πρὸ τῆς δειροφυτεύσεως, παρευρέθησαν εἰς τὸ Κέντρον ἄνω τῶν 50 ἄτομα-ἐκπρόσωποι τῶν κρατικῶν καὶ τοπικῶν ἀρχῶν, κοινωνικῶν παραγόντων, διαχειριστῶν καὶ μελῶν τῆς ἐπιτροπῆς. Ἦτο μία σύσκεψις, ἢ ὁποία ἄφησεν εἰς ὅλους ἐντονὸν τὴν ἐντύπωσιν ὅτι πολλὰ προβλήματα εἶναι δυνατόν νὰ ἐπιλυθοῦν, ὅταν οἱ κάτοικοι καὶ αἱ ἀρχαὶ συνεργάζονται ἀπὸ κοινῆς. Οἱ κάτοικοι μετὰ τὴν σειρὰν τῶν συνέλεξαν, μέσῳ τῶν διαχειριστῶν, τὸ ἡμισυ ἐκ τῶν απαιτούμενων χρημάτων διὰ τὴν ἀγορὰν δειροφυλλίων. Τὸ ὑπόλοιπον ποσὸν προσεφέρθη ὑπὸ τῶν Τραπεζῶν, τοῦ Κέντρου καὶ μιᾶς βιομηχανίας. Οἱ κάτοικοι ἐπίσης ἤνοιξαν τοὺς λάκκους καὶ ἐν συνεχείᾳ ἐφύτευσαν τὰ δένδρα δι' ἐθελοντικῆς ἐργασίας, ἐνῶ τὸ πρῶτον ἐλαιόδενδρον ἐφύτευσεν ὁ κ. Δήμαρχος ὑπὸ τὴν ἐπίτιμον προεδρίαν τοῦ ὁποίου ἐτέθη τὸ ὄλον πρόγραμμα.

Τὴν ἀνοιξιν ἡ περιοχὴ εἶχεν ἀλλάξει ὄψιν. Τὸ πράσινον καὶ τὰ ἄνθη ἔδωσαν ὁμορφίαν εἰς τὸν Νέον Οἰκισμόν Ταύρου. Οἱ ἴδιοι οἱ κάτοικοι φροντίζουν διὰ τὴν περίφραξιν τῶν δένδρων τὰ ὁποῖα ἠγόρασαν, ἐφύτευσαν καὶ περιέφραξαν. Τὰ αἰσθάνονται ἰδικὰ τῶν καὶ μαζί με αὐτὸ αἰσθάνονται ἰδικόν τῶν καὶ τὸν τόπον, τοὺς ἀνθρώπους, τὴν νέαν περιοχὴν, ἢ ὁποία θὰ γίνῃ κοινότης τῶν. Ἐταυτίσθησαν μετὰ τὴν νέαν κοινότητα καὶ ἐκάλυψαν μίαν πραγματικὴν ἀνάγκην τῆς περιοχῆς, τὴν ἀνάγκην διὰ τὸ πράσινον, ἀπὸ τὴν ἔλλειψιν τοῦ ὁποίου ὑποφέρει ἐντόνως ἡ περιοχὴ πρωτεύουσας.

VIII. ἀξιολόγησις τοῦ προγράμματος δειροφυτεύσεως

Μετὰ τὴν σύντομον παρουσίαν τοῦ προγράμματος τίθεται τὸ ἐρώτημα: Τί ἀποδείξεις ἔχομεν ὅτι ἐπετεύχθησαν οἱ τεθέντες ὑπὸ τοῦ Κέντρου σκοποὶ καὶ ὅτι τὰ προβλήματα προσαρμογῆς τῶν κατοίκων ἀντιμετωπίσθησαν ἐγκαίρως καὶ ἱκανοποιητικῶς;

Θὰ παραθέσωμεν μερικὰ στοιχεῖα, τὰ ὁποῖα καθ' ἡμᾶς εἶναι ἐνδεικτικὰ τῆς ἐπιτυχίας τοῦ προγράμματος καὶ τῆς ἐκπληρώσεως τῶν τεθέντων σκοπῶν εἰς ἱκανοποιητικὸν βαθμόν.

Ἀμέσως μετὰ τὸ πρόγραμμα δειροφυτεύσεως οἱ περισσότεροι ἐκ τῶν διαχειριστῶν ἐζήτησαν νὰ γίνουν μέλη τῆς ἐπιτροπῆς. Ἡ ἐπιτροπὴ ἠδύνη ἀπὸ 15 εἰς 25 τακτικὰ μέλη καὶ συνεδριάζει ἔκτοτε ἀνελλιπῶς καθ' ἑβδομάδα, ἐξετάζουσα κοινὰ προβλήματα τοῦ Νέου Οἰκισμού. Ἐνήργησε διὰ τὸ πότισμα τῶν δειροφυλλίων ἐκ μέρους τῶν κατοίκων, καθ' ὅτι τὸ ὑδροφόρον βυτίον τοῦ Δήμου δὲν ἐπαρκεῖ διὰ τὸ πότισμα ὅλων τῶν δειροφυλλίων τοῦ Δήμου Ταύρου. Εἰς τὴν ἐπιτροπὴν συμμετέχουν καὶ συνεργάζονται ἀρμονικῶς μέλη ἀπὸ τὰς δύο περιοχὰς προελεύσεως, πᾶν τὸ ὅποιον δὲν συνέβαινεν εἰς τὴν ἀρχὴν. Ἡ ἐπιτροπὴ ἠσχολήθη μετὰ τὴν περαιτέρω διαμόρφωσιν τοῦ χώρου διὰ τῆς τοποθετήσεως καταλλήλων καθισμάτων μετὰ τὴν ἐνίσχυσιν καὶ συνεργασίαν τοῦ Δήμου. Ἐγένετο ἡ γέφυρα μετὰ τὰς κατοίκων καὶ δημοτικῶν ὑπηρεσιῶν. Συνειργάσθη μετὰ δύο ἐθελοντῶν ἀρχιτεκτόνων διὰ τὴν ἐκπόνησιν σχεδίου τοποθετήσεως καθισμάτων, ἀμμοδόχων καὶ πρασιᾶς (γκαζόν).

Εἰς τὴν ἐκπόνησιν σχεδίων ἔλαβον μέρος καὶ ὅλοι οἱ κάτοικοι εἰς κοινὰς συναντήσεις κατὰ πολυκατοικίας. Τώρα οἱ κάτοικοι ἀντιλαμβάνονται ὅτι αἱ ἐπιθυμίαι τῶν λαμβάνονται ὑπ' ὄψιν καὶ υἱοθετοῦν θετικὴν στάσιν ἀπέναντι τῶν κρατικῶν λειτουργῶν.

Ἡ ἐπιτροπὴ ἀσχολεῖται μετὰ τὴν ψυχαγωγίαν τῶν κατοίκων δι' ἐκδρομῶν, διὰ κινηματογραφικῶν ταινιῶν καὶ ἄλλων πολιτιστικῶν καὶ μορφωτικῶν ἐκδηλώσεων. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον συντελεῖ εἰς

τὴν γνωριμίαν τῶν κατοίκων μεταξύ των, ἀλλὰ παρέχει καὶ δυνατότητα εἰς τοὺς νέους τῆς περιοχῆς δι' ὀργανωμένην ψυχαγωγίαν.

Ἐξ ἄλλου ἐσημειώθη σημαντικὴ αὐξήσις τῶν μελῶν τοῦ Κέντρου ἀπὸ ἄτομα ὅλων τῶν ἡλικιῶν, τὰ ὅποια ἐπωφελοῦνται τῶν παρεχομένων ὑπηρεσιῶν τῆς Ὀργανώσεως (π.χ., χρησιμοποίησις δανειστικῆς βιβλιοθήκης, παιδικῆς χαρᾶς, μελετητηρίου, ὁμάδος ἐνδιαφερόντων, παροχὴ ἐπαγγελματικῆς βοηθείας εἰς ἄτομα καὶ οἰκογενείας μὲ δυσκολίας εἰς τὰς διαπροσωπικὰς σχέσεις, προβλήματα ὑγείας, κτλ.). Ὑπ' αὐτὴν τὴν ἐννοίαν θεωρεῖται ὅτι ἐπετεύχθη εἰς μέγαν βαθμὸν ἓνας ἐκ τῶν βασικῶν σκοπῶν τοῦ Κέντρου εἰς τὴν συνεργασίαν του μὲ τοὺς κατοίκους τοῦ Νέου Οἰκισμού.

Οἱ κάτοικοι ἐπίσης συνεχίζουν τὴν φροντίδα τῶν διὰ τὰ δενδρύλλια, εἶναι ὑπερήφανοι διὰ τὴν περιοχὴν των καὶ ἔχουν παύσει νὰ ζητοῦν ἀπὸ τὰς Κ.Α. τοῦ Ἀστικοῦ Κέντρου νὰ μεσολαβήσουν διὰ νὰ φύγουν ἀπὸ τὴν περιοχὴν.

Τὰ ἀνωτέρω, μαζὶ μὲ τὸν ἐνθουσιασμὸν καὶ τὴν μεθοδικότητα μὲ τὴν ὁποίαν ἐργάζεται ἡ ἐπιτροπὴ, μᾶς πείθουν ὅτι παρόμοια προγράμματα αὐτοβοήθειας καὶ κοινοτικῆς ἀναπτύξεως βοηθοῦν ἀποτελεσματικῶς εἰς τὴν ἐνεργὸν ἔνταξιν τοῦ ατόμου εἰς τὸν νέον περιβάλλον του καὶ τὴν δημιουργίαν μιᾶς Ἀστικῆς Κοινότητος (Gemeinschaft) εἰς τὰς συγχρόνους μεγαλοπόλεις.

IX. γενικαὶ διαπιστώσεις, προτάσεις

Εἶναι σαφές ὅτι ἡ κρατικὴ μέριμνα διὰ τὴν παροχὴν δυνατοτήτων πρὸς ἀπόκτησιν στέγης εἰς οἰκογενείας τῶν χαμηλοῦ εἰσοδήματος τάξεων θὰ συνεχισθῇ εἰς τὸ μέλλον.

Διὰ τὴν ἐπίτευξιν τῶν ἐπιδιωκομένων ὅμως κοινωνικῶν σκοπῶν τῶν προγραμμάτων κοινωνικῆς κατοικίας εἶναι ἀναγκαῖον νὰ ληφθῇ ὑπ' ὄψιν ἡ συμμετοχὴ τῶν κατοίκων εἰς τὴν στεγαστικὴν τῶν ἀποκατάστασιν καὶ ἀνάπτυξιν τοῦ ἐνδιαφερόντος των διὰ τὴν νέαν κοινότητα. «Χωρὶς τὸ αἶσθημα συμμετοχῆς καὶ ἐμπλοκῆς εἰς συγκεκριμένα προγράμματα δράσεως, εἶναι συνήθως ἀδύνατον τὰ ἄτομα νὰ ἀναπτύξουν ὁμαδικὸν - κοινοτικὸν πνεῦμα καὶ ἐνδιαφέρον διὰ τὴν γενικὴν εὐημερίαν τῆς περιοχῆς».¹

Ἡ μικρὰ πείρα μὲ τοὺς κατοίκους τοῦ Νέου Οἰκισμοῦ Ταύρου ἀποδεικνύει ὅτι τὰ προβλήματα προσαρμογῆς εἶναι δυνατόν νὰ μειωθοῦν καὶ νὰ ἀντιμετωπισθοῦν ἀποτελεσματικῶς. Διὰ τὸν λόγον αὐτὸν εἶναι σκόπιμος ἡ λήψις ὀρισμένων μέτρων ἐν ὧσι τοῦ ἐπεκτεινομένου καὶ ἀξιομένου κρατικοῦ ἐνδιαφέροντος διὰ τὴν στεγαστικὴν ἀποκατάστασιν περισσότερων οἰκογενειῶν.

1. Ortoft, M.: «Νέοι γειτονες εἰς παλαιὰς κοινότητες», *Social Work*, Ἀπρίλιος 1959, σ. 59.

1. Προετοιμασία τῶν δικαιούχων κοινωνικῆς κατοικίας καὶ συμμετοχῇ—μέσῳ ἐκπροσώπων—εἰς τὴν διαδικασίαν μετακινήσεως.

2. Συνεργασία τοῦ Κέντρου Κοινωνικῆς Πολιτικῆς μετὰ τῶν τοπικῶν Κοιν. Ὀργανώσεων διὰ τὴν παροχὴν κοινωνικοπρονοιακῶν ὑπηρεσιῶν ἀμέσως μετὰ τὴν ἐγκατάστασιν τῶν νέων κατοίκων.

3. Ὑποδοχὴ τῶν νεοαφιχθέντων ὑπὸ τῶν τοπικῶν δημοσίων καὶ λοιπῶν ἀρχῶν, διὰ τὴν ἐξ ἀρχῆς δημιουργίαν θετικῆς στάσεως πρὸς τὰς ἀρχὰς τῆς περιοχῆς καὶ πνεύματος συνεργασίας.

4. Ἐπίσκεψις τῆς Κ.Α. εἰς ὅλας τὰς οἰκογενείας διὰ τὴν ἐντόπισιν οἰκογενειῶν μὲ κοινωνικὰ προβλήματα, ἡ ἔγκαιρος ἀντιμετώπισις τῶν ὁποίων θὰ ἔξη εὐεργετικὰς ἐπιπτώσεις εἰς τὴν ἰδίαν τὴν οἰκογένειαν καὶ εἰς τὰς σχέσεις της μὲ τοὺς ὑπολοίπους κατοίκους.

5. Κινητοποίησις τῶν κατοίκων διὰ προγραμμάτων αὐτοβοήθειας—ὡς τὸ τῆς δενδροφυτεύσεως—διὰ τὴν ἀνάληψιν θετικῆς δράσεως πρὸς κάλυψιν τῶν ἀναγκῶν των καὶ ταυτίσεώς των μὲ τὴν περιοχὴν.

6. Τὸ πρόγραμμα τῆς δενδροφυτεύσεως δεικνύει ὅτι ὑπάρχει ἡ δυνατότης συμμετοχῆς τῶν κατοίκων καὶ αξιοποιήσεως τοῦ ἐλευθέρου χρόνου των διὰ τὴν βελτίωσιν τῆς κοινότητός των. Ἀξίζει ἐπίσης νὰ ἀναφερθῇ ἡ οἰκονομικὴ σημασία παρομοίων προγραμμάτων διὰ τὸν κρατικὸν προϋπολογισμόν. Τὰ 250 δενδρύλλια ἐστοίχισαν 6.500 δρχ. Οἱ κάτοικοι προσέφεραν 3.500 δρχ. καὶ ἐθελοντικὴν ἐργασίαν διὰ τὴν δενδροφύτευσιν, ὑπολογισθεῖσαν εἰς 50.000 δρχ. κατὰ τοὺς μετριοτέρους ὑπολογισμοὺς. Εἰδικὸς ἀρχιτέκτων-κινητὸς ἐπέλογισε ὅτι ἡ δενδροφύτευσις θὰ ἐστοίχιζεν εἰς τὸ Δημόσιον, δι' ἀναθέσεως τοῦ ἔργου εἰς ἐργολάβον, τοῦλάχιστον 200.000 δρχ. Εἶναι εὐκόλουν νὰ ὑπολογισθῇ ἡ οἰκονομικὴ προσφορά τῶν πολιτῶν εἰς τὸ Δημόσιον Ταμεῖον ἐὰν τοιαῦτα ἔργα, μὲ τὴν κατάλληλον συμπαράστασιν τῶν κρατικῶν ἀρχῶν καὶ κοινωνικῶν ὀργανώσεων, ἀναληφθοῦν ὑπὸ τῶν κατοίκων. Ἄν σημειωθῇ ὅτι διὰ τὴν συντήρησιν τῶν δένδρων διὰ τὰ πέντε πρῶτα ἔτη ἐπιβαρύνεται κανονικῶς τὸ Δημόσιον, ἀντιλαμβάνεται κανεὶς τὸ ὄφελος ἐκ τῆς συμμετογῆς τῶν κατοίκων εἰς παρόμοια προγράμματα δενδροφυτεύσεως. Τοῦλάχιστον αἱ Ἀθῆναι δὲν θὰ ἐκινδύνουν ἀπὸ ἑλλειψιν πρασίνου, τόσον ἀπαραιτήτου διὰ καλαισθητικούς, ἀλλὰ κυρίως διὰ λόγους ὑγείας τοῦ πληθυσμοῦ.

Κατόπιν τῶν ἀνωτέρω θὰ ἦτο σκόπιμον νὰ ἐρευνηθοῦν εἰς εὐρεῖαν κλίμακα τὰ δημιουργούμενα ἀνθρώπινα προβλήματα ἐκ τοῦ ἀκολουθουμένου συνήθους ὑπὸ ἀρχιτεκτόνων, πολεοδόμων, κτλ., προγραμματισμοῦ κοινωνικῶν κατοικιῶν. Μήπως, δηλαδή, παραμέλησις τοῦ ἀνθρώπινου παράγοντος σημαίνει τελικῶς τὴν βαθμιαίαν μεταβολὴν τῶν συγκροτημάτων τῶν νέων πολυκατοικιῶν εἰς «ἄθλιες γειτονίες». Μήπως ἡ συγκέντρωσις τῶν κοι-

νωνικῶν κατοικιῶν εἰς ὥρισμένα σημεῖα δημιουργεῖ περισσότερα κοινωνικὰ προβλήματα ἀπὸ ὅσα λύει; Ἴδού μερικά θέματα εἰς τὰ ὅποια οἱ Ἀρχιτέκτονες, Πολεοδόμοι, Κοινωνιολόγοι, Κοινωνικοὶ Λειτουργοί, πρέπει νὰ στραφοῦν καὶ νὰ τὰ μελετήσουν εἰς τὰ πλαίσια τῆς διεθνoῦς ἀλλὰ εἰδικώ-

τερον τῆς ἐλληνικῆς πραγματικότητος. Συνεργασία ἐπὶ τοῦ θέματος ὁμάδος ἐπιστημόνων διαφόρων εἰδικότητων δύναται νὰ βοηθήσῃ εἰς τὴν ἀπάντησιν βασικῶν ἐρωτημάτων προκειμένου νὰ υἱοθετηθῇ ὑπὸ τοῦ Κράτους ἡ καλυτέρα δυνατὴ στεγαστικὴ πολιτικὴ.

IN THE NEXT ISSUES

Εἰς τὰ προσεχῆ τεύχη

Stavroupolis Revisited (The Restudy of a Mountainous Greek village)

by John Photiadis, Professor of Sociology, College of Arts and Sciences, Department of Sociology, Morgantown, West Virginia

«Brain Drain» and International Migration of Scientists: The Case of Greece

by George Kourvetaris, Department of Sociology, Northern Illinois University, Dekalb, Illinois

Greece: Five Years after the Coup

by Theodoros A. Coulombis, Professor of Political Science, The American University, Washington, D. C.

Neighborhood Planning: A Historical and Critical Analysis

by David A. Snow, Research Assistant, Department of Urban Studies, The University of Akron, Akron, Ohio

Soviet Policy in Europe: A Challenge for the Seventies

by Paul M. Angelides, Assistant Professor of Political Science, Rio Grande College

The Greek Regional Problem: Some Analytic and Policy Perspectives

by Dimitrios J. Plessas, Ph. D., Assistant Professor and Director, Program in Environment Planning, The University of Michigan, Ann Arbor, Michigan, and
Climis A. Davos, MA (Econometrics), Ph. D. Candidate, The University of Michigan, Ann Arbor, Michigan

The Modern Greek Collection in the Library of Congress (A Survey)

by George E. Perry, Head, Slavic Room and Greek Area Specialist, Library of Congress, Washington